

DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV

Cosmin Flavius COSTAȘ*

Summary: The right to an effective remedy. *In a nutshell, art. 6 par. 1 ECHR states that Contracting Parties shall ensure the right to a judgment within a reasonable time, as part of a fair trial, while art. 13 ECHR provides the justice seekers with the right to an effective remedy when they complain about the States' failure to comply with the obligations imposed on them by the Convention. As of 26 October 2000, following the judgement in the Polish case Kudła, the Court has linked these two rights and established that Contracting Parties shall provide effective remedies so that justice seekers can complain about the excessive length of procedures and either speed up the procedures or receive appropriate redress for the breach of their right to a judgment within a reasonable time.*

In the last 12 years, the Court's case-law has significantly evolved. Most of the remedies proposed by the states have been analysed by the European judges in Strasbourg. The Court has clearly stated that it supports a combination of mechanisms designed to prevent the excessive length of national procedures and to repair the damage produced as a result of the failure to have the case expedited within a reasonable time. For those Contracting Parties that failed the European test, the Court has issued pilot judgments in order to guide them in the search of effective national remedies. However, at the time this study is put forward, some states are still looking for an adequate approach.

The research that has generated this article focuses on the evolution of the Court's case-law, through a state-by-state analysis of the proposed mechanism that might be considered as effective remedies. Particular respect is paid to the changes of national regulations and the acknowledgment of such changes by the Court. Short references to those states that managed to keep themselves out of the effective remedies trouble are also made, underlining the judicial culture of a fair trial within a reasonable time.

The aim of this study is also to provide some guidance for the Romanian legislators, as Romania has not yet designed preventive or compensatory mechanisms. Since the number of violations of the reasonable time requirement in the case of Romania is significant, it is the author's belief that the issue of a pilot judgment in the case of Romania shall be considered by the Court quite rapidly.

Key-words: *fair trial, reasonable time, effective remedy, art. 6 par. 1 ECHR, art. 13 ECHR, national mechanisms proposed as effective remedies, pilot judgments*

Cuvinte-cheie: *proces echitabil, termen rezonabil, remediu efective, art. 6 par. 1 CEDO, art. 13 CEDO, mecanisme naționale propuse drept remedii efective, hotărâri pilot*

I. DREPTUL LA JUDECAREA CAUZELOR ÎNTR-UN TERMEN REZONABIL ȘI DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV

1. După cum s-a indicat în doctrina europeană¹, art. 6 par. 1 prezintă legături strânse cu art. 13 din Convenție, mai ales din momentul în care Curtea a precizat în hotărârea pronunțată în cauza *Kudla* faptul că art. 13 garantează unei persoane dreptul la un recurs efectiv pentru a se plânge de durata procedurii.

A. Considerații generale privind dreptul la un recurs efectiv

2. Potrivit art. 13 din Convenție, „Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”.

Dreptul recunoscut de art. 13 nu este un drept subiectiv propriu, ci mai degrabă un mijloc de apărare a drepturilor și libertăților recunoscute de Convenție. Dreptul la un recurs efectiv poate fi considerat un drept complementar, care nu are o existență independentă și care nu poate fi invocat decât în legătură cu un alt drept recunoscut de Convenție. Totuși, în jurisprudența Curții Europene, acestui drept i-a fost conferită o anumită autonomie:

- Pe de-o parte, Curtea a înțeles să dea un efect util art. 13 din Convenție, hotărând că reclamantul se poate prevala de acest text fără a fi nevoit să facă mai întâi dovada încălcării unui alt drept recunoscut de Convenție², întrucât art. 13 consacră dreptul de a se plânge de o „pretinsă” violare a unor drepturi sau libertăți, atâta timp cât această pretinsă violare poate fi susținută cu minime argumente³. Astfel, Curtea acceptă faptul că se poate constata o violare a art. 13, chiar dacă a constatat inițial faptul că nu a existat o altă încălcare a Convenției⁴.

- Pe de altă parte, dreptul la un recurs efectiv intră în coliziune cu alte drepturi ce au o natură echivalentă, în special cu dreptul la controlul legalității deținerii (art. 5 par. 4) și cu dreptul la un proces echitabil (art. 6 par. 1). Într-o asemenea situație, Curtea are tendința de a considera că art.13 consacră o garanție de ordin general, care nu se aplică în acele cazuri în care sunt incidente garanțiile specifice și mai stricte din art. 5 par. 4⁵ sau art. 6 par. 1⁶.

3. Mai concret, cât privește termenul rezonabil, conform unei jurisprudențe constante, art. 6 par. 1 constituie *lex specialis* în raport cu art. 13, garanțiile conferite de acesta fiind absorbite de art. 6 par. 1. În consecință, o dată ce a constatat violarea art. 6 par. 1 sub aspectul inexistenței unui termen rezonabil, Curtea consideră inutil să mai examineze cauza prin referire la art. 13, referitor la absența oricărui drept de

recurs în dreptul intern pentru denunțarea duratei excesive a procedurii⁷. Așa cum vom vedea însă, hotărârea pronunțată în cauza *Kudla* extinde însă sensibil sfera de aplicare a art. 13.

4. Cât privește conținutul dreptului conferit de art. 13 din Convenție, câteva elemente merită reținute:

- Prin raportare la art. 35 par. 1 din Convenție, recursul „efectiv” în sensul art. 13 este un recurs „util” pe care reclamantul trebuie să-l exercite înainte de sesizarea Curții, pentru a îndeplini condiția epuizării căilor de recurs interne. Concluzia se impune, după pronunțarea hotărârii în afacerea *Kudla*, și în ceea ce privește recursul „efectiv” conferit reclamantului de dreptul intern pentru a se plânga de durata procedurii⁸.

- „Instanța națională” vizată de art. 13 nu trebuie să fie neapărat, conform jurisprudenței Curții, o instanță de judecată⁹, atâta timp cât organul investit cu soluționarea recursului prezintă anumite garanții de independență și imparțialitate, iar procedura conferă la rândul ei anumite garanții¹⁰.

- Recursul trebuie să fie „efectiv” atât fapt, cât și în drept. Efectivitatea recursului se apreciază în funcție de natura plângerii referitoare la dreptul substanțial și nu depinde de „certitudinea unui rezultat favorabil” pentru reclamant¹¹. De exemplu, în cazul drepturilor intangibile, atunci când reclamantul pretinde că a fost victima unor „tratamente inumane și degradante” în sensul art. 3 din Convenție, art. 13 impune nu numai „desfășurarea unei anchete detaliate și efective”, cu scopul identificării și pedepsirii persoanelor răspunzătoare (așa cum obligă de altfel art. 3), dar și asigurarea „accesului efectiv al reclamantului la anchetă”, desfășurarea anchetei într-un termen rezonabil și eventual acordarea unei despăgubiri¹².

B. Hotărârea în cauza *Kudla* și revirimentul jurisprudenței Curții

5. Curtea (Marea Cameră) s-a pronunțat în cauza *Kudla c. Polonia* la 26 octombrie 2000. În speță, reclamantul s-a plâns de violarea art. 3, art. 5 par. 3, art. 6 par. 1 și art. 13 din Convenție. Marea Cameră a constatat în unanimitate faptul că art. 3 nu a fost violat, respectiv faptul că art. 5 par. 3 (perioadă de deținere de 2 ani, 4 luni și 3 zile) și art. 6 par. 1 (termen de 9 ani pentru judecarea cauzei, din care 7 ani și 5 luni sub imperiul Convenției) au fost încălcate. Mult mai importantă se dovedește însă hotărârea în ceea ce privește art. 13, în condițiile în care reclamantul s-a plâns de faptul că dreptul polonez nu îi conferea un remediu efectiv pentru a se putea plânga de durata procedurii penale. Dată fiind importanța acestei hotărâri, găsim necesar să redăm integral câteva dintre paragrafele relevante ale hotărârii Curții:

1. *Despre necesitatea de a examina plângerea pe temeiul art. 13*

146. În numeroasele cauze anterioare în care Curtea a constatat o violare a art. 6 par. 1, Curtea nu a considerat necesar să statueze și asupra plângerii formulate pe temeiul art. 13. În cele mai multe cazuri, s-a estimat că art. 6 par. 1 trebuie considerat o *lex specialis* în raport de art. 13.

Astfel, în cazul în care dreptul revendicat de justițiabil pe temeiul Convenției este un „drept cu caracter civil” recunoscut în dreptul intern - de pildă dreptul de proprietate - protecția oferită de art.6 par.1 intră de asemenea în joc (*Sporrong și Lönnroth c. Suedia*, hotărârea din 23 septembrie 1982, par. 88). În aceste condiții, exigențele art.6 par.1, care implică întreaga panoplie a garanțiilor proprii procedurilor judiciare, sunt mai stricte decât cele ale art.13 și le absorb pe acestea (*Brualla Gómez de la Torre c. Spania*, hotărârea din 19 decembrie 1997, par. 41).

Curtea a aplicat un raționament analog în cazurile în care reclamantul se plângea de caracterul inadecvat a unei proceduri de apel sau de recurs care intra atât sub imperiul materiei „penale” a art. 6 par. 1, cât și sub imperiul art. 13 (*Kamasinski c. Austria*, hotărârea din 19 decembrie 1989, par. 110).

În asemenea cazuri, nu exista niciun interes juridic pentru reexaminarea plângerii sub aspectul exigențelor mai puțin severe ale art. 13.

147. Nu există, totuși, nicio suprapunere și prin urmare nicio absorbție atunci când, precum în prezenta afacere, pretinsa violare a Convenției pe care reclamantul dorește să o aducă în atenția unui „instanțe naționale” este cea generată de nerespectarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, contrară art. 6 par. 1. Problema de a ști dacă reclamantul dintr-o anumită cauză a beneficiat de o judecată într-un termen rezonabil a contestației referitoare la drepturile și obligațiile sale cu caracter civil sau a unei acuzații în materie penală este o chestiune juridică separată de problema de a ști dacă el a beneficiat, în dreptul intern, de un recurs efectiv pentru a se plânge de acest aspect...

În afaceri comparabile din trecut, Curtea a refuzat totuși să decidă asupra plângerii separate asupra absenței unui remediu efectiv garantat de art. 13, considerând că acest lucru nu este necesar în lumina faptului că anterior a constatat nerespectarea „termenului rezonabil” prevăzut de art. 6 par. 1 (*Pizetti c. Italia*, hotărârea din 26 februarie 1993, par. 21; *Bouilly c. Franța*, hotărârea din 7 decembrie 1999, par. 27; *Giuseppe Tripodi c. Italia*, hotărârea din 25 ianuarie 2000, par. 15).

148. Curtea estimează astăzi că a venit timpul să-și revizuiască jurisprudența, în lumina unei acumulări continue a plângerilor în care se invocă în mod exclusiv sau în principal nerespectarea obligației de judecare a cauzelor într-un termen rezonabil, în sensul art. 6 par. 1.

Frecvența crescândă cu care sunt constatate violări sub acest aspect a determinat recent Curtea să atragă atenția asupra „pericolului important” pe care „lentoarea excesivă a justiției” îl reprezintă pentru statul de drept în sistemele juridice naționale „atunci când justițiabilii nu dispun, în acest scop, de nicio cale de recurs intern” (*Bottazzi c. Italia*).

149. În acest condiții, Curtea percepe în prezent necesitatea de a examina separat plângerea reclamantului referitoare la art.13, chiar dacă a constatat deja violarea art.6 par.1 pentru nerespectarea obligației de a-i asigura celui interesat un proces într-un termen rezonabil.

[...]

2. *Aplicabilitatea art. 13 plângerilor în care se invocă violarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil*

151. Curtea constată că sensul literal al art. 13 nu susține ideea unui principiu în sensul că acesta nu poate fi aplicat niciunui dintre aspectele „dreptului la un tribunal” consacrat de art. 6 par. 1. De asemenea, nici lucrările pregătitoare ale Convenției nu indică o asemenea limitare a sferei de aplicare a art. 13.

În mod cert, protecția oferită de art. 13 nu este absolută. În funcție de contextul în care se înscrie pretinsa violare sau categoriile de violări pretinse, pot exista limitări implicite ale recursurilor posibile. În asemenea circumstanțe, art. 13 nu este considerat inaplicabil, dar exigența unui „recurs efectiv” trebuie înțeleasă în sensul unui „recurs atât de efectiv cât poate exista ținând cont de aplicabilitatea sa limitată, în context...” (*Klass c. Germania*, par. 69). În plus, „art. 13 nu poate fi înțeles ca implicând un recurs prin intermediul căruia să poată fi contestată legislația națională a unui stat contractant în fața unei autorități naționale, pe motiv că aceasta contravine Convenției” (*James și alții c. Regatul Unit*, hotărârea din 21 februarie 1986, par. 85). Astfel, art. 13 nu poate fi interpretat ca impunând punerea la dispoziție a unui recurs efectiv care să-i permită individului să se plângă de absența în dreptul intern a oricărui acces la o instanță, în sensul art. 6 par. 1.

În schimb, în ceea ce privește pretinsa nerespectare a obligației de judecare a cauzelor într-un termen rezonabil, nu poate fi reținută o asemenea restricție implicită a aplicabilității art. 13.

152. Din contră, locul art. 13 în sistemul de protecție al drepturilor omului instituit de Convenție militează în favoarea unei limitări maxime a restricțiilor aduse art. 13.

În virtutea art. 1, responsabilitatea primordială pentru punerea în aplicare și verificarea respectării drepturilor și libertăților garantate revine autorităților naționale. Mecanismul plângerilor adresate Curții are deci un caracter subsidiar prin raportare la sistemele naționale de protecție a drepturilor omului. Această subsidiaritate este exprimată de art. 13 și 35 par. 1 din Convenție.

Scopul art. 35 par. 1, care prevede condiția epuizării căilor de recurs interne, este acela de a oferi statelor contractante posibilitatea de a preveni și repara încălcările pretinse înainte de sesizarea Curții (*Selmouni c. Franța*, hotărârea din 28 iulie 1999, par. 74). Regula din art. 35 par. 1 este fondată pe prezumția, reflectată în art. 13 (cu care prezintă strânse legături), că există un remediu intern efectiv la dispoziția celui care se plânge de nerespectarea drepturilor individuale recunoscute de Convenție (*ibidem*).

Astfel, enunțând de o manieră explicită obligația statelor de a proteja drepturile omului în primul rând în ordinea juridică națională, art. 13 stabilește în favoarea justițiabililor o garanție suplimentară care să le asigure posibilitatea valorizării drepturilor în discuție. Așa cum rezultă din lucrările pregătitoare ale Convenției, scopul art. 13 este acela de a oferi un mijloc prin care justițiabilii să poată obține, la nivel național, înlăturarea consecințelor încălcării drepturilor recunoscute de Convenție, înainte de a pune în mișcare mecanismul internațional de protecție adresându-se Curții. Din acest punct de vedere, dreptul oricărei persoane la judecarea cauzei sale într-un termen rezonabil ar fi mai puțin efectiv dacă nu există nicio posibilitate de a supune mai întâi unei autorități naționale plângerea sa referitoare la drepturile garantate de Convenție; exigențele art. 13 trebuie apreciate că întărindu-le pe cele din art. 6 par. 1 și nu ca fiind absorbite de obligația generală, impusă de acest articol, de a nu depăși un termen rezonabil în cursul procedurilor judiciare.

[...]

156. În lumina considerațiilor anterioare, Curtea apreciază că interpretarea corectă a art. 13 este că acest text garantează un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale pentru ca o persoană să se poată plânge de nerespectarea obligației impuse de art. 6 par. 1, aceea de judecare a cauzelor într-un termen rezonabil.”

6. Pe baza acestor considerații, Curtea a apreciat, în speță, că dreptul polonez nu îi conferea reclamantului un recurs efectiv pentru ca acesta să se poată plânga de durata procedurii penale.

Așa cum s-a apreciat și în doctrina europeană¹³, hotărârea Curții în afacerea *Kudla* constituie un veritabil revirement al jurisprudenței, merit să confere art. 13 locul potrivit în sistemul de protecție al drepturilor omului prevăzut de Convenție. Câteva considerații suplimentare merită a fi deci prezentate.

Până la pronunțarea hotărârii analizate, existau două soluții atunci când reclamantul se plânga atât de caracterul nerezonabil al duratei procedurii interne, cât și de absența unui recurs intern pentru a se putea plânga de acest aspect¹⁴:

- dacă se constata o violare a art. 6 par. 1, Curtea aprecia că nu este necesar să mai examineze plângerea și pe temeiul art. 13, art. 6 par. 1 fiind o *lex specialis*;
- în ipoteza în care Curtea constata că art.6 par.1 nu a fost încălcat, considera necesar să se asigure și de faptul că garanțiile mai puțin generoase oferite de art. 13 nu au fost încălcate.

7. Chiar dacă această soluție fusese contestată în doctrină¹⁵, jurisprudența Curții a rămas constantă sub acest aspect. Prin hotărârea pronunțată la 29 octombrie 2000, Curtea și-a reconsiderat însă explicit această jurisprudență¹⁶. Motivele avute în vedere de Marea Cameră au fost în principal următoarele:

- nu se poate considera că garanțiile oferite de art. 13 sunt absorbite de garanțiile oferite de art. 6 par. 1 atunci când se pune în discuție dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil; potrivit Curții, problema de a ști dacă reclamantul dintr-o anumită cauză a beneficiat de o judecată într-un termen rezonabil a contestației referitoare la drepturile și obligațiile sale cu caracter civil sau a unei acuzații în materie penală este o chestiune juridică separată de problema de a ști dacă el a beneficiat, în dreptul intern, de un recurs efectiv pentru a se plânga de acest aspect (par. 147);

- la baza revirimentului jurisprudenței Curții stă faptul că anterior, prin hotărârea pronunțată în cauza *Bottazzi c. Italia*, instanța europeană remarcase „pericolul important” pe care „lentoarea excesivă a justiției” îl prezintă pentru statul de drept în sistemele juridice naționale „atunci când justițiabilii nu dispun, în acest scop, de nicio cale de recurs intern”;

- dintre componentele dreptului conferit de art. 6 par. 1 din Convenție, dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil reclamă, prin importanța sa, existența unui mecanism de protecție suplimentar, pe care îl poate oferi art. 13; exigențele art. 13 trebuie apreciate că întărindu-le pe cele din art. 6 par. 1 și nu ca fiind absorbite de obligația generală, impusă de acest articol, de a nu depăși un termen rezonabil în cursul procedurilor judiciare (par. 152)

- prin referire la raportul dintre art. 35 par. 1 și art. 13, Curtea a subliniat faptul ca mecanismul de protecție a drepturilor omului este menit să supună pretinsa violare în primul rând analizei autorităților naționale, urmând ca doar în subsidiar Curtea să se pronunțe asupra acestei chestiuni¹⁷;

- în concluzie, art. 13 garantează un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale pentru ca o persoană să se poată plânde de nerespectarea obligației impuse de art. 6 par. 1, aceea de judecare a cauzelor într-un termen rezonabil (par. 156).

8. După ce Curtea a procedat la această nouă interpretare a art. 13, centrul de interes este reprezentat de modul în care statele semnatare al Convenției înțeleg să pună în practică obligațiile ce le revin¹⁸.

În mod evident, dacă în dreptul intern există un recurs efectiv, este necesar ca reclamantul să-l valorifice înainte de a se adresa Curții. În caz contrar, plângerea va fi respinsă ca inadmisibilă¹⁹.

II. MODELE DE REGLEMENTARE PENTRU REALIZAREA UNUI MECANISM DESTINAT SĂ ASIGURE DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV ÎN CAZUL ÎNCĂLCĂRII DREPTULUI LA JUDECAREA CAUZELOR ÎNTR-UN TERMEN REZONABIL

A. Analiza "remediilor efective" propuse de statele-părți prin intermediul jurisprudenței Curții

9. În special ca urmare a pronunțării hotărârii Curții în cauza *Kudla c. Polonia*²⁰, statele semnatare ale Convenției au reglementat la nivel național anumite mecanisme-remediu destinate să permită prevenirea și/sau sancționarea nerespectării exigențelor termenului rezonabil²¹. Vom analiza și noi aceste mecanisme²², procedând însă în același timp la o analiză a jurisprudenței Curții în această materie. Am optat pentru această prezentare dublată de o evaluare tocmai pentru că simpla existență a unui „remediu”²³ în dreptul național nu este suficientă, ci acest remediu trebuie să fie și „efectiv”.

1. Albania

10. Potrivit art. 131 din Constituția Albaniei, după epuizarea tuturor căilor de atac oferite de dreptul intern, partea se poate adresa Curții Constituționale, invocând încălcarea dreptului la un proces echitabil în cursul procedurii.

În cauza *Qufaj Co. Sh.P.K. c. Albania*²⁴, Curtea a apreciat că acest remediu este doar unul teoretic și nu unul „efectiv” în sensul art. 13 din Convenție²⁵, din moment ce statul-parte la Convenție nu a reușit să probeze existența unei jurisprudențe favorabile la nivel național.

2. Austria

11. În Austria, atât în materie civilă, cât și în materie administrativă, s-a prevăzut posibilitatea ca partea interesată să se poată adresa instanței superioare, solicitând acesteia să fixeze un termen în care instanța investită cu soluționarea cauzei să fie obligată să îndeplinească acte procedurale de natură să accelereze soluționarea cauzei.

Astfel, potrivit art. 91 din legea austriacă referitoare la organizarea judiciară (*Gerichtsorganisationsgesetz*), în vigoare de la 1 ianuarie 1990, dacă o instanță întârzie efectuarea unui act procedural, stabilirea unui termen, desfășurarea ședinței publice, numirea unui expert sau luarea unei hotărâri, orice parte poate solicita instanței superioare fixarea unui termen pentru efectuarea acestor acte de procedură. Dacă instanța „culpabilă”, la care se depune cererea, îndeplinește toate actele în cauză în termen de patru săptămâni și informează partea despre acest lucru, în principiu cererea este considerată soluționată²⁶. Plângerea este analizată de un complet de trei judecători de la instanța superioară, iar o eventuală hotărâre de respingere poate fi atacată cu recurs.

În același sens, art. 73 din legea generală privind procedura administrativă (*Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz*), fondat pe art. 132 din Constituția austriacă, dispune că atunci când o instanță nu s-a pronunțat într-un interval de 6 luni, oricare dintre părți poate cere desesizarea acestei instanțe în favoarea unei instanțe superioare sau a Curții Supreme Administrative. Instanța superioară poate să ordone instanței investite inițial soluționarea cauzei în maxim opt săptămâni sau, în cazul în care situația persistă, se poate substitui instanței investite inițial și poate soluționa cauza în fond.

Remediile menționate mai sus sunt aplicabile și în materie penală.

12. În cauza *Holzinger c. Austria*²⁷, Curtea a apreciat că mecanismul austriac aplicabil în materie civilă are un caracter efectiv. De asemenea, remediul oferit de legislația austriacă în materie administrativă a fost în general apreciat de Curte ca fiind conform cu exigențele art. 13 din Convenție (de pildă, în cauza *Egger c. Austria*²⁸).

Curtea a revenit însă ulterior asupra acestor concluzii, reținând că acest remediu nu era eficient în unele situații. Problemele "remediului Holzinger" vizau în special jurisdicția supremă, întrucât nu exista o instanță superioară căreia partea interesată să i se poată plânge²⁹ sau situațiile în care durata generală a procedurii, deși nerezonabilă, nu putea fi atribuită unei anumite autorități sau instanțe³⁰.

De asemenea, potrivit jurisprudenței Curții, Austria nu deține un remediu efectiv pentru a combate depășirea duratei rezonabile a procedurii în cauzele administrativ-penale³¹. Astfel, într-o afacere mai recentă³², Curtea a reținut că nu există un mecanism de factură compensatorie, atâta timp cât reclamantului i-a fost aplicată amenda minimă pentru conducerea sub influența băuturilor alcoolice, iar

instanța administrativ-penală (*Independent Administrative Panel*) care a aplicat amenda nu avea posibilitatea de a reduce amenda (ceea ce, în opinia Curții, ar fi echivalat cu o despăgubire pentru durata excesivă a procedurii).

3. Azerbaidjan

13. Prin hotărârea pronunțată în afacerea *Rahimova c. Azerbaidjan*³³, Curtea a reținut inexistența în dreptul azer a unui "remediu efectiv" care să poată fi utilizat de părți pentru a se plânge de durata excesivă a litigiului (par. 34). Deși această hotărâre pare singulară în jurisprudența instanței europene, este de notat faptul că statul caucazian nu a luat măsuri legislative pentru a îndrepta situația constatată.

4. Belgia

14. În Belgia, înainte de 30 iunie 2000, în legislația națională sau în Constituție nu era prevăzut niciun remediu pentru depășirea termenului rezonabil. Instanțele naționale erau însă libere să aprecieze consecințele depășirii unui asemenea termen: unele apreciau că acuzația formulată devenea inadmisibilă, altele pronunțau o decizie de achitare sau de reducere a pedepsei, iar alte instanțe sancționau depășirea termenului rezonabil cu nulitatea întregii proceduri. Intervenția legislativă s-a concretizat la 30 iunie 2000, prin introducerea art. 21ter în *Code d'instruction criminelle*, în sensul căruia "Dacă durata procedurii penale depășește un termen rezonabil, judecătorul poate pronunța condamnarea pe baza unei simple declarații de culpabilitate, pronunțând o pedeapsă inferioară minimului prevăzut de lege"³⁴.

De asemenea, în cursul urmăririi penale, în temeiul art. 136 *Code d'instruction criminelle*, dacă urmărirea penală nu s-a finalizat în termen de un an, inculpatul poate solicita Camerei de punere sub acuzare analizarea situației. Camera de punere sub acuzare poate solicita accelerarea procedurii sau finalizarea ei într-un anumit termen și poate chiar înlocui judecătorul de instrucție cu unul dintre membrii ei. Totuși, Curtea a constatat în cauza *Stratégies Communications și Dumoulin c. Belgia*³⁵ faptul că mecanismul prevăzut de legea belgiană (posibil recurs în fața a *Chambre des mises en accusation*) nu era efectiv, întrucât putea fi exercitat doar de persoanele puse sub acuzare (inculpat) și de partea civilă, nu și de o persoană pentru care nu era terminată urmărirea penală (reclamantul Dumoulin)³⁶.

Instanțele civile belgiene se arată favorabile reparării prejudiciului cauzat prin depășirea termenului rezonabil al procedurii, recunoscând practic responsabilitatea statului pentru funcționarea defectuoasă a sistemului judiciar (primul litigiu de acest gen pare a se fi finalizat prin decizia din 4 iulie 2002 a Curții de Apel din Bruxelles). Cu toate acestea, anterior cristalizării unei jurisprudențe în materie, Curtea a considerat că remediuul nu prezenta un grad suficient de certitudine juridică³⁷.

5. Bulgaria

15. Statul bulgar și-a propus să remedieze posibila depășire a termenului rezonabil prin mai multe mijloace: aplicarea directă a Convenției în dreptul bulgar; introducerea așa-numitei „plângeri cu privire la întâzieri”, prevăzută de art. 217a din Codul de procedură civilă adoptat în 1998, în temeiul căreia partea interesată se putea adresa președintelui instanței superioare în caz de întâziere nejustificată a soluționării cauzei, iar acesta avea posibilitatea de a da instrucțiuni obligatorii instanței investite cu soluționarea cauzei; posibilitatea de a formula memorii și plângeri adresate Curții Supreme Administrative și Ministerului Justiției.

Curtea a constatat însă că aceste remedii nu sunt efective. Astfel, în cauza *Rachevi c. Bulgaria*³⁸, Curtea a reținut că Guvernul nu a oferit exemple de aplicare directă a Convenției de către instanțe, că folosirea mecanismului „plângerii cu privire la întâzieri” nu este în măsură să limiteze durata procedurii, că formularea de memorii și petiții adresate autorităților publice nu are efecte concrete și că dreptul bulgar nu oferă posibilitatea acordării de despăgubiri pentru prejudiciul cauzat de durata excesivă a procedurii³⁹.

Concluzia instanței europene a fost similară și în materie penală, Curtea apreciind că existența posibilității de a face plângere la procurorul ierarhic superior cu privire la durata procedurii nu constituie un remediu eficace⁴⁰. De asemenea, deși a reținut faptul că din iunie 2003 în cauzele penale acuzatul putea solicita trimiterea cauzei la instanță, atunci când urmărirea penală nu era finalizată într-un termen rezonabil, Curtea a subliniat că posibila accelerare a procedurii cu începere din iunie 2003 nu putea înlătura consecințele depășirii termenului rezonabil anterior acestui moment⁴¹. Astfel, în cuprinsul hotărârii pronunțate în afacerea *Kashavelov c. Bulgaria*⁴², s-a reiterat faptul că Bulgaria nu a reglementat niciun mecanism compensatoriu pentru materia penală.

16. Prin hotărârea-pilot pronunțată în cauza *Finger c. Bulgaria*⁴³, Curtea a reținut existența unei practici incompatibile cu Convenția, în ceea ce privește inexistența unui remediu eficient pentru a combate durata excesivă a procedurii civile din acest stat și a fixat un termen de 12 luni pentru ca Bulgaria să pună în practică un asemenea remediu.

În acest context, Curtea a analizat și un nou remediu propus pentru materia civilă de art. 255 - 257 din Codul de procedură civilă intrat în vigoare în anul 2007, respectiv posibilitatea formulării unei cereri pentru fixarea unui termen-limită. În esență, după un model inspirat din legislația austriacă, o asemenea cerere se adresează instanței superioare celei care soluționează cauza, iar aceasta poate fixa un termen-limită în care să fie luate măsurile procedurale necesare⁴⁴. La fel ca în cazul Austriei,

Curtea a reținut însă faptul că mecanismul bulgar nu era unul efectiv, întrucât nu se aplica întârzierilor de la nivelul Curții Supreme și a Curții Supreme Administrative, iar în alte cazuri nu era susceptibil să conducă la accelerarea procedurii (par. 125). De asemenea, Curtea a reiterat faptul că un remediu de natură preventivă trebuie combinat cu un remediu compensatoriu, mai ales în acele state unde problema duratei excesive a procedurii există de mult timp.

În aceste condiții, s-a reținut că Bulgaria nu dispune încă de un remediu eficient în sensul art. 13 din Convenție, pentru materia civilă.

17. La aceeași dată Curtea a pronunțat o altă hotărâre-pilot și pentru materia penală, în afacerea *Dimitrov și Hamanov c. Bulgaria*⁴⁵, fixând același termen de 12 luni pentru crearea unui mecanism procedural care să constituie un remediu efectiv. Curtea a reținut în particular faptul că dreptul bulgar sau jurisprudența constantă nu oferă drept remediu posibilitatea reducerii pedepsei în cazul depășirii termenului rezonabil (par. 118), că remedii introdus în iunie 2003, doar în parte eficient, fusese abrogat la 28 mai 2010 și că inspecțiile efectuate de Consiliul Superior al Magistraturii ca urmare a plângerii celor interesați nu reprezentau un remediu care să poată fi calificat drept efectiv.

6. Cehia

18. Într-o primă fază, raportat la Legea nr. 82/1998, care institua un *recurs constituțional și o acțiune în despăgubiri contra statului*, Curtea Europeană a considerat că ea nu reprezintă un remediu efectiv și a reținut că legea nu prevedea nicio sancțiune dacă instanța reclamată nu respecta măsurile preconizate de instanța de contencios constituțional, care, de altfel, nu putea acorda despăgubiri pentru întârzierea în procedura de judecată; de asemenea, despăgubirile ce puteau fi acordate ca urmare a unei acțiuni contra statului nu priveau și prejudiciul moral⁴⁶.

19. În forma pe care Legea nr. 6/2002 a dobândit-o de la data de 1 iulie 2004⁴⁷, s-a prevăzut posibilitatea formulării unei cereri pentru fixarea unui termen-limită de îndeplinire a unui act de procedură. Cererea trebuia adresată instanței superioare, care era obligată să se pronunțe într-un termen de maxim o lună. În cazul în care admitea cererea, instanța superioară fixa un termen pentru îndeplinirea actului de procedură, fără a putea da vreo indicație asupra modului în care trebuie soluționat fondul litigiului. Decizia instanței putea fi atacată cu recurs la Curtea Constituțională.

Prin decizia asupra admisibilității pronunțată în cauza *Vokurka c. Cehia*⁴⁸, Curtea a reținut însă că nici recursul preventiv disponibil după 1 iulie 2004 nu putea fi considerat un remediu efectiv, el fiind în realitate doar o prelungire a recursului ierarhic din perioada anterioară, un recurs caracterizat de un formalism excesiv (par. 57).

20. Ca urmare a modificărilor aduse Legii nr. 82/1998 prin Legea nr. 160/2006, legiuitorul ceh a prevăzut posibilitatea ca acțiunea în despăgubiri să permită atât repararea prejudiciului material, cât și a celui moral cauzat de depășirea termenului rezonabil al procedurii. Deși procedura era în continuare greoaie - cererea inițială se adresa Ministerului Justiției, iar soluția administrativă putea fi atacată cu plângere, apel, recurs și recurs constituțional - Curtea s-a pronunțat prin decizia *Vokurka* în sensul compatibilității de principiu a mecanismului cu art. 13 din Convenție⁴⁹. În acest sens, instanța europeană a valorizat în special similitudinea criteriilor de despăgubire cu cele folosite chiar de Curte și dispoziția tranzitorie conținută în art. II din Legea nr. 160/2006, potrivit căreia statul este responsabil și pentru prejudiciile apărute înainte de intrarea în vigoare a legii, sub condiția ca dreptul la reparație să nu fie prescris. Astfel, pentru reclamanții care se adresaseră deja Curții, termenul de prescripție era de un an de la data intrării în vigoare a Legii nr. 160/2006⁵⁰.

Curtea și-a menținut în principiu poziția asupra efectivității acestui remediu și în jurisprudența ulterioară⁵¹. Pe cale de consecință, reclamanților li se solicită valorificarea acestui remediu intern anterior sesizării Curții⁵².

21. Prin hotărârea pronunțată în afacerea *Antoni c. Cehia*⁵³, Curtea a considerat însă acțiunea în despăgubiri ca nefiind un remediu efectiv în unele situații, datorită termenului prea scurt în care ea putea fi exercitată. Astfel, reclamantul sesizase Curtea la 2 mai 2006, la câteva zile după intrarea în vigoare a Legii nr. 160/2006 (27 aprilie 2006), motiv pentru care nu a beneficiat de termenul de prescripție de un an, ci de termenul general de 6 luni calculat de la data finalizării procedurii interne (23 noiembrie 2005). Prin urmare, Curtea a considerat că perioada de aproximativ o lună cuprinsă între data intrării în vigoare a Legii nr. 160/2006 și data-limită pentru introducerea acțiunii în despăgubiri era insuficientă și transforma remediu într-unul ineficient (par. 33 - 35).

7. Cipru

22. Ca urmare a unei decizii pronunțate în anul 2001 de instanța supremă, în sensul recunoașterii aplicabilității directe a art. 13 din Convenție în dreptul intern, părțile au posibilitatea ca după finalizarea litigiului să formuleze o acțiune având ca obiect repararea prejudiciului material cauzat prin depășirea termenului rezonabil de soluționare a unui litigiu. În cursul procedurii penale, acuzatul poate invoca în fața instanței dreptul său constituțional la judecarea cauzei într-un termen rezonabil și poate solicita achitarea, iar instanța este obligată să evalueze cererea potrivit criteriilor reținute de instanța de la Strasbourg. De asemenea, dacă soluționarea unei cauze stagnează mai mult de 6 luni, partea interesată poate solicita Curții Supreme

remedierea situației. Această instanță are posibilitatea să dispună judecarea cauzei de către o altă instanță de același grad sau să impună soluționarea cauzei într-un anumit termen.

Curtea a reținut însă, în cauza *Clerides și Kynigos c. Cipru*⁵⁴, faptul că nu există o jurisprudență internă cristalizată cu privire la acordarea unor despăgubiri pentru depășirea duratei procedurii. De asemenea, Curtea nu s-a arătat convinsă de caracterul preventiv al recursului sau de posibilitatea compensării celor care au suferit anterior prejudicii datorită încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil⁵⁵.

8. Croația

23. În acest stat, legea organică a Curții Constituționale din 15 martie 2002, adoptată ca urmare a pronunțării hotărârii Curții în cauza *Horvat c. Croația*⁵⁶, a introdus trei categorii de măsuri:

- instituirea unui recurs constituțional având ca obiect contestarea duratei excesive a procedurilor civile sau penale în curs;
- instanța constituțională dispunea de dreptul de a ordona judecătorului luarea unor măsuri determinate și de a fixa un termen în care acesta să aducă la îndeplinire măsurile în cauză;
- Curtea Constituțională era competentă să acorde o reparație pecuniară, care trebuie plătită într-un termen de trei luni⁵⁷.

După instituirea acestui mecanism în dreptul croat și chiar înainte de pronunțarea vreunei hotărâri a Curții Constituționale, Curtea Europeană a apreciat că remediul astfel instituit poate fi considerat „efectiv”⁵⁸. Ulterior însă, în cauza *Soc c. Croația*⁵⁹, Curtea a indicat că acest mecanism nu poate constitui un remediu efectiv pentru procedurile în care s-a depășit durata rezonabilă deja finalizate.

24. La mai puțin de 3 ani de la validarea în principiu a remediului constituțional, Curtea a reținut în afacerea *Camasso c. Croația*⁶⁰ faptul că autoritățile naționale n-au reușit să ofere nici măcar un singur exemplu în care Curtea Constituțională să fi prevenit încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil sau să fi acordat vreo reparație pecuniară. Pe cale de consecință, remediul constituțional a fost considerat ca neefectiv (par. 24-25). În alte afaceri, Curtea a reținut că recursurile constituționale erau respinse ca inadmisibile, cu mențiunea că între timp instanța competentă soluționase cauza⁶¹.

Aparent, conform poziției Guvernului croat, Curtea Constituțională a receptat critica instanței europene, modificându-și poziția. Totuși, prin hotărârea pronunțată în cauza *Raguz c. Croația*⁶², Curtea a sancționat faptul că instanța constituțională a analizat doar o parte a duratei procedurii și a conchis că o asemenea evaluare parțială

transformă un remediu de principiu efectiv într-unul ineficient (par. 36-37). De asemenea, prin hotărârea pronunțată în afacerea *Kaić și alții c. Croația*⁶³, judecătorii de la Strasbourg au reținut că măsurile dispuse de instanța constituțională n-au fost puse în practică de instanța civilă în termenul fixat și că despăgubirea acordată pentru repararea prejudiciului a fost prea mică, remediuul constituțional fiind astfel lipsit de efectivitate (par. 42-43).

Exceptând ceea ce este de exceptat, Curtea consideră însă recursul croat de factură constituțională drept un remediu efectiv, chiar și în acele situații în care despăgubirile acordate sunt mai mici decât cele acordate în practica instanței europene⁶⁴.

9. Danemarca

25. În cauza *Ohlen c. Danemarca*⁶⁵, Curtea a apreciat că de principiu în materie penală, faptul că instanța națională a constatat faptul că s-a depășit durata rezonabilă a procedurii și în consecință a redus sancțiunile aplicate inculpatului reprezintă un remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție. În general, legislația și practica judiciară daneză sunt favorabile reparării prejudiciilor cauzate în cazul depășirii unui termen rezonabil în cursul procedurii.

Prin decizia asupra admisibilității pronunțată în cauza *Pedersen c. Danemarca*⁶⁶, Curtea a reținut însă faptul că legislația daneză nu oferă vreun remediu specific de natură preventivă sau compensatorie, în materie penală. Chiar dacă Guvernul a susținut că în temeiul art. 840 din Legea Administrării Judiciare reclamantul putea solicita trimiterea cauzei la instanță pe baza probelor disponibile, Curtea a remarcat lipsa oricărei jurisprudențe naționale în acest sens.

De asemenea, în cauza *Topp c. Danemarca*⁶⁷, Curtea a reținut că nu există o procedură specifică de natură compensatorie sau preventivă nici în materia civilă⁶⁸. Cu toate acestea, Curtea apreciază că reclamantii trebuie să utilizeze posibilitățile care le sunt recunoscute de legislația și jurisprudența națională, de pildă solicitând instanței o reparare a prejudiciului sub forma reducerii cuantumului cheltuielilor judiciare sau a exonerării de la plata acestora⁶⁹.

Cu alte cuvinte, în cazul unui stat care nu are probleme deosebite cu respectarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, Curtea preferă o abordare suplă și o evaluare *in concreto* a efectivității remediilor naționale.

10. Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei

26. În condițiile în care Guvernul macedonean a admis faptul că nu există un remediu efectiv pentru a preveni și sancționa încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, precum și faptul că acest drept nu este consacrat constituțional, Curtea nu a avut altceva de făcut, într-o primă fază, decât să constate violarea art. 13 din Convenție⁷⁰.

27. Ca urmare a hotărârii în cauza *Atanasovic*, au fost întreprinse reforme succesive în legislația națională. Într-o primă fază, cu începere de la 1 ianuarie 2007 a fost instituit un mecanism potrivit căruia partea interesată se putea adresa instanței imediat superioare celei care soluționa cauza cu o plângere privind durata procedurii. Termenul de soluționare al unei asemenea plângeri era de 6 luni, iar instanța, în cazul în care constata încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, putea acorda despăgubiri, care erau plătite din bugetul instanței.

Prin hotărârea pronunțată în cauza *Parizov c. Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei*⁷¹, Curtea a reținut însă că remediul nu era funcțional, datorită faptului că prerogativele instanțelor naționale erau ambigue, jurisprudența națională inexistentă, iar Macedonia nu prevăzuse o modalitate de a elimina de pe rolul instanței europene cauzele pendinte relative la încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil (par. 44-45).

28. În martie 2008, competența exclusivă pentru soluționarea acestor plângeri a fost conferită Curții Supreme (fiind păstrate totuși două grade de jurisdicție). Instanței supreme îi era recunoscut dreptul de a da dispoziții obligatorii instanțelor inferioare pentru accelerarea procedurii și posibilitatea de a acorda despăgubiri, în conformitate cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Despăgubirile se plăteau în termen de maxim trei luni.

Reformele puse în practică de autoritățile macedonene au fost receptate de Curte, care prin decizia pronunțată în afacerea *Šurbanoska și alții c. Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei*⁷² a reținut cu satisfacție una dintre primele decizii prin care Curtea Supremă a sancționat depășirea termenului rezonabil și a acordat despăgubiri⁷³.

O decizie recentă asupra admisibilității, în cauza *Adzi-Spirkoska și Ilčo Topuzovski c. Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei*⁷⁴, confirmă faptul că remediul oferit de legislația națională este în principiu unul efectiv și că acesta trebuie valorificat înainte de sesizarea Curții. Singurele rezerve ale Curții vizează nivelul despăgubirilor acordate de instanța supremă din Macedonia, semnificativ mai scăzut decât cele acordate de instanța de la Strasbourg.

11. Franța

29. Reglementarea franceză pe baza căreia Curtea admite în prezent că există un remediu efectiv atunci când se depășește durata rezonabilă a procedurii, remediu compensatoriu, este reprezentată de dispozițiile art. L. 781-1 din Codul de organizare judiciară: „*Statul este ținut să repare prejudiciul cauzat prin funcționarea defectuoasă a serviciului public al justiției. Răspunderea nu este angajată decât de o culpă gravă sau de o denegare de justiție*”. Cu alte cuvinte, așa cum frumos spunea un doctrinar, „serviciul public al justiției are o obligație de protecție jurisdicțională a individului”⁷⁵.

Pornind de la acest text, instanțele franceze au admis, în special după pronunțarea hotărârii în afacerea *Kudla*, angajarea răspunderii delictuale a statului pentru situațiile în care se depășește un termen rezonabil al procedurii⁷⁶.

Evoluția jurisprudenței franceze s-a produs mai întâi la nivelul instanțelor civile. Astfel, încă din anul 1997 s-a recurs la o interpretare largă a noțiunii de „denegare de justiție”, incluzându-se în sfera noțiunii încălcarea de către instanțele de drept comun a dreptului justițiabililor la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil⁷⁷. Ulterior, prin hotărârea pronunțată la 13 februarie 2001 în cauza *Consorts Bolle-Laroche*⁷⁸, Curtea de Casație franceză (secțiunile unite) a dat o interpretare largă noțiunii de „culpă gravă”⁷⁹, astfel încât să fie posibilă angajarea în condiții mai facile a răspunderii statului.

30. Instanțele administrative franceze au adoptat mai greu același punct de vedere, mai ales în lipsa unui text. În principiu, potrivit jurisprudenței *Darmont*⁸⁰ era posibilă angajarea răspunderii statului, în caz de culpă gravă, pentru funcționarea defectuoasă a justiției administrative. În fapt însă, jurisprudența Consiliului de Stat era „mută” în ipoteze de denegare de justiție sau de durată nerezonabilă a procedurii⁸¹. Într-o manieră spectaculoasă, menținând o hotărâre pronunțată de Curtea Administrativă de Apel din Paris, la 28 iunie 2002 Consiliul de Stat francez și-a modificat jurisprudența. Astfel, prin hotărârea pronunțată în cauza *Magiera*⁸², instanța administrativă supremă s-a inspirat din jurisprudența *Kudla* și a consacrat un nou principiu general de drept în temeiul căruia „justițiabilii au dreptul ca cererile lor să fie soluționate într-un termen rezonabil”. Pe fond, Consiliul de Stat a respins recursul ministrului justiției și a menținut hotărârea Curții administrative de apel, care obliga statul la plata unei despăgubiri în valoare de 30.000 franci pentru o durată nerezonabilă de 7 ani și 6 luni a procedurii.

31. Curtea s-a arătat receptivă la evoluția jurisprudenței franceze. Ca urmare a modificării jurisprudenței Curții de Casație, în afacerea *Giummarra c. Franța*⁸³, Curtea a apreciat că „remediul oferit de art. L.781-1 a dobândit un grad de certitudine juridică suficient pentru a putea fi utilizat în scopul art. 35 par. 1 din Convenție”. Confirmarea explicită a caracterului efectiv al acestui remediu a venit odată cu hotărârea pronunțată în cauza *Nouhaud ș.a. c. Franța*⁸⁴. Ulterior, ca urmare a evoluției jurisprudenței instanțelor administrative, Curtea a recunoscut explicit efectivitatea remediei și pentru cauzele de competența acestor instanțe⁸⁵.

12. Germania

32. Potrivit legislației naționale, justițiabilul german are la îndemână două modalități de acțiune în această materie⁸⁶:

- Partea interesată se poate adresa instanței superioare, solicitându-i acesteia să constate depășirea termenului rezonabil și emiterea unui ordin de accelerare a procedurii, care să determine inclusiv măsurile concrete care trebuie luate.

- Există și posibilitatea sesizării instanței de contencios constituțional (Tribunalul Federal de la Karlsruhe), printr-un recurs constituțional direct, având o finalitate similară: instanța constituțională poate constata că durata procesului încalcă legea fundamentală și poate invita instanța în culpă să dea dovadă de celeritate, astfel încât procedura să avanseze sau să ia sfârșit.

Cel de-al doilea mijloc de acțiune a fost adus în atenția Curții Europene (Marea Cameră) în cauza *Sürmeli c. Germania*⁸⁷. Raportându-se la faptul că Tribunalul Federal german nu are competența de a fixa termene pe care instanțele inferioare trebuie să le respecte, de a ordona alte măsuri susceptibile să asigure ameliorarea procedurii litigioase sau de a stabili despăgubiri, Curtea a apreciat că nu ne aflăm în prezența unui remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție⁸⁸. Înalta instanță europeană a oferit chiar exemple concrete de situații în care s-a reținut că „invitația” Tribunalului Federal german a produs efecte de-abia după mai bine de zece luni⁸⁹.

33. În afacerea *Kaemena și Thöneböhn c. Germania*⁹⁰, Curtea a reținut existența unor prime decizii ale Curții Federale de Justiție în sensul că, atunci când se constată o violare a exigențelor termenului rezonabil, instanțele penale pot dispune reducerea sancțiunii aplicate. Totuși, s-a constatat încălcarea art. 13 din Convenție, în condițiile în care noua jurisprudență era ulterioară rămânerii irevocabile a hotărârilor instanțelor penale din litigiul principal (par. 86-87).

34. Curtea a constatat din nou în cauza *Rumpf c. Germania*⁹¹ faptul că statul german încalcă art. 13 din Convenție. Mai mult, în temeiul art. 46 din Convenție, instanța de la Strasbourg a constatat existența unei practici incompatibile cu Convenția și a solicitat Germaniei ca în termen de cel mult un an de la data pronunțării hotărârii să ia măsuri pentru crearea unui remediu efectiv pentru contestarea duratei excesive a procedurii, în conformitate cu principiile ce rezultă din jurisprudența Curții (par. 58 - 75 din hotărârea Curții)⁹².

13. Georgia

35. În privința acestui stat caucazian, Curtea a reținut în afacerea *Amat-G Ltd și Mebaghishvili c. Georgia*⁹³ inexistența unui remediu efectiv la dispoziția părților care invocă încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție, în cazuri privind neexecutarea unor hotărâri judecătorești irevocabile (par. 53)⁹⁴.

Până la acest moment, din jurisprudența Curții nu reiese o altă concluzie.

14. Grecia

36. În jurisprudența mai veche a Curții s-a reținut că în legislația națională elenă nu exista vreun remediu eficient pentru sancționarea și/sau prevenirea depășirii termenului rezonabil, deși statul grec a indicat în fața Curții că intenționează să facă acest lucru cât mai curând posibil. Mai exact, singura posibilitate teoretică de acest gen o reprezenta introducerea, în temeiul art. 105 din legea-anexă la Codul de procedură civilă, a unei acțiuni în angajarea răspunderii extracontractuale a statului, bazată pe ideea că orice act sau omisiune ilegală în domeniul dreptului public este în măsură să angajeze o asemenea răspundere⁹⁵.

În acest context, este explicabilă seria de condamnări suferite la Strasbourg, Curtea reținând în mod constant încălcări ale art. 13 din Convenție⁹⁶.

37. Răbdarea instanței europene s-a epuizat s-a finalul anului 2010, astfel încât în cauza *Vassilios Athanasiou și alții c. Grecia*⁹⁷ s-a reținut existența unei practici incompatibile cu art. 13 din Convenție. Mai precis, în temeiul art. 46 din Convenție, Curtea a solicitat Greciei ca în termen de un an de la data rămânerii definitive a hotărârii să pună în practică un recurs sau un sistem de recursuri efective apte să ofere o reparație adecvată și suficientă în cazurile de depășire a duratei rezonabile a procedurii, în ceea ce privește litigiile administrative (par. 43 - 58 din hotărârea Curții).

În lipsa unor măsuri coerente în domeniu, prin hotărârea pronunțată în afacerea *Michelioudakis c. Grecia*⁹⁸, Curtea s-a pronunțat în același sens și în privința depășirii repetate a duratei rezonabile a procesului în procedurile penale (par. 74 - 78).

15. Irlanda

38. Cu ocazia judecării cauzei *Doran c. Irlanda*⁹⁹, Guvernul irlandez a admis faptul că în legislația internă nu există o posibilitate de contestare separată a depășirii termenului rezonabil de soluționare a cauzelor. Totuși, Guvernul a adus în atenția Curții faptul că principiul „justiției constituționale” și principiul accesului la justiție ar fi în măsură să fundamenteze o cerere a părților interesate, adresată instanțelor superioare, centrată pe ideea că aceste părți au dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. Deși nu a reținut faptul că o asemenea acțiune putea fi declanșată, Curtea a sesizat faptul că nu s-a putut face dovada unei jurisprudențe în materie, jurisprudență care să ateste faptul că mecanismul propus ar putea scurta durata procedurii sau ar permite acordarea de despăgubiri pentru violarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. În cauza *Barry c. Irlanda*¹⁰⁰, Curtea a apreciat că nu există un remediu efectiv nici în situația în care partea este îndreptățită să formuleze o cerere de revizuire a procedurii (inclusiv pentru motive care țin de

depășirea termenului rezonabil), în condițiile în care procedura de revizuire însăși avea o durată semnificativă, iar instanțele naționale nu se arătau favorabile acordării vreunei compensații.

39. Curtea a făcut o evaluare minuțioasă a remediilor efective propuse de statul irlandez în afacerea *McFarlane c. Irlanda*¹⁰¹. Astfel, statul irlandez a adus în atenție un studiu potrivit căruia în Irlanda exista un remediu efectiv pentru a contesta durata procedurii, bazat pe următoarele argumente esențiale: (i) din interpretarea art. 38 par. (1) din Constituția Irlandei reiese existența unui drept la judecarea într-un termen rezonabil a cauzelor penale; (ii) este posibilă introducerea unei acțiuni pentru încălcarea unui drept constituțional; (iii) regulile generale ale răspunderii civile puteau fi utilizate pentru determinarea cuantumului despăgubirilor (par. 115 din hotărârea Curții).

În cadrul analizei sale, Curtea a reținut faptul că remediuul propus de Irlanda nu prezenta un suficient grad de certitudine, în primul rând pentru că timp de 25 ani nu fusese folosit de niciun reclamant. Acesta era și motivul pentru care, în cadrul lucrărilor Comisiei de la Veneția, guvernul irlandez nu s-a referit la acest mecanism. Prin urmare, deși a recunoscut importanța dezvoltării remediilor într-un sistem de *common law* cu o Constituție scrisă, Curtea a reiterat faptul că existența remediuului trebuie să fie certă și să fie completată de o jurisprudență în acest sens (par. 120).

În al doilea rând, s-a reținut faptul că remediuul constituțional propus nu era efectiv în situațiile în care judecătorul întârzia pronunțarea unei hotărâri (timp de 17 luni, în speță), întrucât imunitatea magistratului opera în favoarea Statului într-o acțiune ce tindea la obținerea de despăgubiri din partea Statului pentru comportamentul culpabil al unui judecător (par. 121).

În al treilea rând, Curtea a reținut că remediuul propus nu era eficient și datorită duratei semnificative a procedurii în fața Curții Supreme (acțiunea în despăgubiri urma să fie tratată ca orice acțiune civilă, iar durata medie de așteptare la instanța supremă era de 28 - 30 luni), respectiv datorită costurilor importante pe care cei ce se prevalau de acest litigiu ar trebui să le suporte (a se vedea par. 122 - 124)¹⁰².

16. Italia

40. Italia reprezintă probabil statul care a „colectat” cele mai multe condamnări la Curtea Europeană pentru depășirea duratei rezonabile a procedurii. În fața avalanșei de condamnări, după pronunțarea hotărârii în cauza *Botazzi*¹⁰³, Italia și-a modificat Constituția prin legea constituțională din 23 noiembrie 1999. S-a consacrat astfel în art. 111 alin. 2 din Constituție principiul duratei rezonabile a procedurii.

Ulterior, prin Legea din 24 martie 2001 (așa-numita „Lege Pinto”) s-a consacrat un mecanism de asigurare a reparării echitabile în cazuri de violare a duratei rezonabile

a procesului. Potrivit art. 2 al legii, orice persoană care a suferit un prejudiciu patrimonial sau nepatrimonial datorită depășirii duratei rezonabile a procedurii are dreptul la o reparație echitabilă. Aprecierea încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil se face potrivit criteriilor degajate de jurisprudența europeană. Reparația este în principiu pecuniară, dar legea prevede faptul că prejudiciul nepatrimonial poate fi reparat și prin „forme adecvate de publicitate a hotărârii prin care s-a constatat violarea”.

Cererea persoanei interesate trebuie adresată Curții de Apel districtuală în circumscripția căreia se află instanța culpabilă, în cursul procedurii sau, sub sancțiunea decăderii, într-un termen de șase luni de la data rămânerii definitive a hotărârii din respectiva cauză. Curtea trebuie să se pronunțe în termen de patru luni, hotărârea sa putând fi atacată cu recurs la Curtea de Casație.

Legea a prevăzut inclusiv dispoziții tranzitorii menite să decongestioneze rolul Curții Europene de unele afaceri italiene în care reclamantii invocau încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil (art. 6)¹⁰⁴.

41. Inițial, în cauza *Brusco c. Italia*¹⁰⁵, Curtea a considerat că remediu astfel instituit este unul efectiv. Evoluția ulterioară a evenimentelor a fost însă de natură să modifice poziția Curții, în special datorită faptului că instanțele italiene acordau despăgubiri extrem de reduse (mergând până la 8% din ceea ce ar fi acordat Curtea) și că plata efectivă a despăgubirilor dura uneori mai mult de 6 luni. Pentru aceste motive, printr-un set de 9 hotărâri inaugurate de hotărârea-pilot pronunțată în cauza *Scordino c. Italia*¹⁰⁶, Curtea a apreciat că remediu instituit de Legea Pinto nu era unul efectiv. A fost nevoie de o modificare a jurisprudenței Curții de Casație italiene (ianuarie 2004) pentru ca instanța europeană să constate că reglementarea națională îndeplinea condiția efectivității, cu începere de la 26 iulie 2004¹⁰⁷.

Cât privește sistemul italian, merită remarcat că exasperarea provocată de „problema italiană” a duratei proceselor (aproximativ 1.000 de condamnări pentru acest motiv cu începere din 1999) a determinat instanța europeană să acorde „asistență”, stabilind liniile directe care trebuie urmate pentru acordarea despăgubirilor non-pecuniare (cauza *Cocchiarella c. Italia*¹⁰⁸).

42. Cu ocazia analizei afacerii *Simaldone c. Italia*¹⁰⁹, Curtea a fost chemată să se pronunțe asupra efectivității „remediului Pinto”, în condițiile în care reclamantul pretindea că despăgubirea ce i-a fost acordată în temeiul legislației italiene i-a fost plătită cu o întârziere semnificativă. Judecătorii europeni au remarcat soluționarea în perioada 2005 - 2007 a unui număr de aproximativ 16.000 de cereri de despăgubiri la nivel național, dar și o creștere semnificativă a numărului cauzelor de pe rolul Curții în care reclamantii se plâneau de plata cu întârziere a despăgubirilor. Cu toate că nu a

putut decela existența unei deficiențe structurale a remedului italian¹¹⁰, Curtea a considerat totuși necesar să atragă atenția Guvernului asupra necesității plății despăgubirilor stabilite, pentru a preveni un nou val de plângeri adresate instanței de la Strasbourg (a se vedea par. 80-85 din hotărârea Curții).

Ulterior, prin hotărârea pronunțată în cauza *Belperio și Ciarmoli c. Italia*¹¹¹, Curtea a reținut faptul că o durată a "procedurii Pinto" este rezonabilă în măsura în care nu depășește un an și 6 luni pentru un grad de jurisdicție (inclusiv faza executării hotărârii) sau doi ani și 6 luni pentru două grade de jurisdicție (inclusiv cu privire la faza executării)¹¹². În caz contrar, statul-parte la Convenție se face vinovat de încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție, în ceea ce privește durata procedurii de despăgubire fondate pe Legea Pinto.

17. Liechtenstein

43. În cauza *Van Hoffen c. Liechtenstein*¹¹³, Curtea a reținut că nu există un remediu efectiv atunci când art. 239 par. (1) din Codul de procedură penală conferea părții posibilitatea de a sesiza Curtea de Apel pentru constatarea încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. Din moment ce norma internă nu conferea Curții de Apel nicio posibilitate de a dispune măsuri obligatorii sau de a fixa termene-limită pentru îndeplinirea unor acte de procedură, remediu nu era unul care să poată fi utilizat eficient (par. 40).

18. Luxemburg

44. Într-o primă fază a analizei sale (condamnările din perioada 2002 - 2006), Curtea a reținut că Marele Ducat nu dispunea de remedii efective pentru a preveni sau combate depășirea duratei rezonabile a procedurii. Pretinsele remedii aduse în atenția Curții (angajarea răspunderii civile delictuale a statului; reducerea pedepsei în cauzele penale; posibilitatea de a apela la „judecătorul-investigator”, care analizează modul de desfășurare a procedurii) au fost considerate insuficiente, atât în materie civilă (cauza *Rezette c. Luxemburg*¹¹⁴), cât și în materie penală (cauza *Casse c. Luxemburg*¹¹⁵).

Cu toate acestea, mai recent, în afacerea *Leandro da Silva c. Luxemburg*¹¹⁶, Curtea a observat faptul că evoluțiile jurisprudențiale ulterioare conduceau la o altă concluzie. Astfel, reclamantii aveau la dispoziție o acțiune în responsabilitatea Statului pentru funcționarea defectuoasă a serviciilor judiciare. Printr-o decizie a Curții de Apel din Luxemburg pronunțată la 21 noiembrie 2007 a fost confirmată o hotărâre a instanței inferioare de acordare a unor despăgubiri în cuantum de 15.000 euro pentru durata excesivă a procedurii. Judecătorii de la Strasbourg au reținut faptul că în mediile juridice hotărârea a fost publicată într-o revistă belgiană cu circulație în Luxemburg (*Journal des Tribunaux*) la 19 aprilie 2008 și că a dobândit un grad suficient de certitudine

juridică, fără a mai putea fi ignorată de marele public, de la data de 1 august 2008. Prin urmare, după această dată orice reclamant era obligat să uzeze de acest remediu efectiv înainte de a se adresa cu o plângere Curții¹¹⁷.

19. Malta

45. În acest stat, partea care se pretinde o încălcare a dreptului constituțional la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil poate adresa o plângere instanței sau Curții Constituționale. Aceste instanțe sunt în măsură să pronunțe recunoașterea încălcării dreptului la judecarea într-un termen rezonabil și să acorde despăgubiri pentru încălcarea dreptului, cuantumul acestora nefiind limitat.

Eficiența remediei a fost confirmată de Curte în cauza *Debono c. Malta*¹¹⁸ și mai recent prin hotărârea *Gera de Petri Testaferrata Bonici Ghaxaq c. Malta*¹¹⁹.

20. Muntenegru

46. În cadrul afacerii *Zivaljević c. Muntenegru*¹²⁰, Curtea a analizat remediile oferite de dreptul muntenegrean pentru a asigura judecarea cauzelor într-un termen rezonabil sau pentru repararea prejudiciului cauzat victimelor unei încălcări a art. 6 par. 1 din Convenție.

Trebuie observat că reglementarea națională o reprezintă Legea privind dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil (*Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku*), intrată în vigoare la 21 decembrie 2007. În esență, această reglementare prevede faptul că în anumite circumstanțe este posibilă accelerarea procedurilor lente prin intermediul unor cereri de inspecție sau de verificare (*kontrolni zahtjev*). De asemenea, ar putea fi acordate despăgubiri pe baza unei acțiuni judiciare (*tuzba za pravično zadovoljenje*). Această reglementare se aplică retroactiv tuturor procedurilor desfășurate după data de 3 martie 2004, urmând a fi însă luată în considerare și perioada scursă anterior. Cu toate acestea, Legea din 2007 nu a prevăzut nicio soluție pentru cauzele aflate deja pe rolul Curții.

În analiza sa, Curtea a remarcat că deși autoritățile naționale fixau în practică termene-limită pentru îndeplinirea unor acte procedurale, Guvernul nu a oferit informații despre faptul că asemenea dispoziții conduceau în concret la accelerarea sau finalizarea procedurii (par. 63). Prin urmare, Curtea a apreciat că nu existau suficiente probe privind eficiența remediei.

De asemenea, Curtea a apreciat că nici posibilitatea formulării unui recurs constituțional sau a unei acțiuni în despăgubiri nu constituiau remedii efective, din moment ce ele puteau fi teoretic utilizate doar în cazul procedurilor finalizate (par. 67 - 68)¹²¹.

21. Polonia

47. În prezent în Polonia este în vigoare legea din 17 iunie 2004, care a perfecționat o reglementare anterioară adoptată după pronunțarea hotărârii în cauza *Kudla c. Polonia*.

În esență, pentru a contesta durata nerezonabilă a unei proceduri, partea interesată se poate adresa instanței superioare sau unei alte camere decât cea care judecă cauza, în fața instanței supreme. Formularea cererii implică plata unei taxe de timbru de aproximativ 100 de zloți, iar în materie civilă partea trebuie să fie reprezentată de un avocat.

Instanța sesizată trebuie să se pronunțe în general într-un termen de două luni, apreciind durata procedurii în funcție de criteriile jurisprudenței europene. În cazul în care constată că s-a depășit termenul rezonabil, instanța dispune de două prerogative:

- pe de-o parte, este în măsură să ordone instanței investite cu soluționarea cauzei în fond să ia măsurile necesare pentru accelerarea procedurii;
- pe de altă parte, poate acorda în principiu o reparație echitabilă de 10.000 zloți¹²².

Sfera de aplicare a reglementării poloneze este largă, fiind vizate litigiile civile, penale și administrative, inclusiv în faza de executare a hotărârilor judecătorești.

Într-o primă fază, Curtea a apreciat că reglementarea din Polonia corespundea unui remediu efectiv, atât în ceea ce privește vechea reglementare¹²³, cât și în privința Legii din 17 iunie 2004¹²⁴.

48. Remediul polonez nu s-a dovedit însă efectiv în anumite situații. Astfel, Curtea a observat că în unele situații litigiile naționale fuseseră finalizate cu mai mult de 3 ani înainte de data intrării în vigoare la reglementării din anul 2004 (17 septembrie 2004), astfel încât un eventual drept la despăgubire ale persoanelor interesate era prescris¹²⁵.

În afacerea *Krawczak c. Polonia*¹²⁶, Curtea a reținut că instanța națională a examinat situația reclamantului doar ulterior datei de 17 septembrie 2004, fără a lua în considerare și durata urmăririi penale. Prin urmare, din moment ce remediu nu privea toate stadiile procedurii, Curtea a considerat că în speță acesta nu era efectiv (par. 38-39).

22. Portugalia

49. În Portugalia, existența unui remediu compensatoriu pentru durata excesivă a procedurii își are sorginea în hotărârea Curții Supreme Administrative din 15 octombrie 1998, pronunțată în afacerea *Pires Nino*. Exasperată probabil de suita de condamnări la Curtea Europeană, instanța portugheză a decis să se racordeze la principiile și criteriile utilizate de instanța europeană. În realitate, această hotărâre și

suita de hotărâri prin care s-au acordat despăgubiri pentru depășirea termenului rezonabil al procedurii în perioada următoare erau fondate pe o lege portugheză referitoare la angajarea răspunderii extra-contractuale a statului (Legea nr. 48051/1967). Deși această lege era în vigoare de mai mult de 20 de ani, până în anul 1998 Guvernul portughez nu a reușit să remită Curții vreo dovadă că ea a fost efectiv aplicată.

După pronunțarea hotărârii în cauza *Pires Nino* și după cristalizarea jurisprudenței interne, Curtea Europeană a recunoscut existența unui remediu compensatoriu eficace¹²⁷.

În materie penală, trebuie observat că în procedura penală portugheză există termene maxime pentru fiecare fază a procedurii. Dacă aceste termene nu sunt respectate, persoana interesată poate formula o cerere de accelerare a procedurii, în considerarea căreia procurorul sau instanța pot fi obligați să îndeplinească un act procedural determinat, în interiorul unui termen fixat (art. 108-109 din Codul de procedură penală portughez). Dat fiind caracterul imperativ al dispozițiilor date procurorului sau instanței legal investite, Curtea Europeană a apreciat că există un remediu eficace (de pildă, hotărârea pronunțată în cauza *Tomé Mota c. Portugalia*¹²⁸).

50. Cu ocazia analizării afacerii *Martins Castro și Alves Correia de Castro c. Portugalia*¹²⁹, Curtea a revenit asupra jurisprudenței *Paulino Tomás*. Mai precis, în cauză reclamanții au solicitat Curții să observe că în afacerea *Paulino Tomás* instanța europeană a subsumat concluzia că acțiunea în răspundere extracontractuală constituie un remediu eficace unor condiții cumulative: (i) acțiunile de acest tip să fie soluționate ele însele într-un "termen rezonabil"; (ii) nivelul despăgubirilor acordate să respecte principiile ce se desprind din jurisprudența Curții. Or, în condițiile în care soluționarea unei astfel de acțiuni dura și patru ani, iar nivelul despăgubirilor era scăzut, acest remediu nu mai era unul eficient, au pretins reclamanții.

Curtea a reținut faptul că în această cauză și în afaceri similare există două categorii de probleme: pe de-o parte, soluționarea acțiunilor durează prea mult; pe de altă parte, unele dintre instanțele portugheze apreciază prejudiciile cauzate de depășirea termenului rezonabil nu merită o despăgubire. În aceste condiții, deși a remarcat o modificare de jurisprudență la nivelul Curții Supreme Administrative - decizia din 28 noiembrie 2007, prin care sunt receptate principiile jurisprudenței europene¹³⁰ - Curtea a constatat că nu există un grad suficient de certitudine juridică pentru ca remediuul propus să fie unul efectiv (par. 51 - 57 din hotărârea Curții)¹³¹.

23. Republica Moldova

51. Prin hotărârea-pilot pronunțată în afacerea *Olaru și alții c. Republica Moldova*¹³², Curtea a atenționat statul moldovean asupra necesității adoptării unor măsuri legislative pentru asigurarea executării hotărârilor judecătorești irevocabile într-un termen rezonabil.

În acest context, a fost elaborată Legea nr. 87 din 1 iulie 2011, prin intermediul căreia a fost abordată și problema unui "remediu efectiv" pentru durata excesivă a procedurii. Astfel, orice persoană care apreciază că este victima unei încălcări a dreptului la judecarea cauzei într-un termen rezonabil sau că hotărârea judecătorească obținută nu a fost pusă în executare într-un interval rezonabil se poate adresa instanței pentru recunoașterea încălcării și obținerea unei compensații. Conform secțiunii 4 din lege, instanțele sunt obligate să soluționeze cererea în termen de maxim 3 luni, iar în cazul încălcării dreptului la judecarea cauzei într-un termen rezonabil acestea pot dispune repararea prejudiciului material, a prejudiciului moral și obligarea la suportarea cheltuielilor de procedură. Hotărârea primei instanțe este supusă doar căii de atac a recursului. De asemenea, conform secțiunii 7 din lege, persoanele care s-au adresat deja cu o plângere Curții sub aspectul încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil aveau la dispoziție acest remediu intern timp de 6 luni de la data intrării în vigoare a legii (în măsura în care Curtea nu se pronunțase deja asupra admisibilității sau fondului unei asemenea plângeri).

Prin decizia pronunțată recent în afacerea *Vasile Balan c. Republica Moldova*¹³³, Curtea a considerat că particularii erau obligați să apeleze la remediu intern, apreciind de principiu că acesta era unul efectiv. Curtea a precizat totuși că această calificare este supusă unei viitoare revizuirii, revenind autorităților naționale sarcina de a proba dezvoltarea unei jurisprudențe consistente pe baza Legii nr. 87/2011 (par. 27-28 din decizia Curții).

24. Rusia

52. Cu ocazia afacerii *Kormacheva c. Rusia*¹³⁴, Curtea a constatat că posibilitatea de a sesiza instanța superioară sau alte autorități nu poate fi considerată un remediu efectiv, din moment ce nu poate avea ca finalitate nici urgentarea soluționării cauzei și nici nu permite acordarea unor despăgubiri pentru întârzierile deja produse. De asemenea, Curtea a apreciat că nici existența unei acțiuni disciplinare îndreptate împotriva judecătorului vinovat nu are vreun rezultat direct sau imediat asupra duratei procedurii. Această hotărâre a fost confirmată în jurisprudența ulterioară a Curții referitoare la Federația Rusă, până în anul 2010¹³⁵. De pildă, în afacerea *Borzhonov c. Rusia*, Curtea a reținut faptul că statul-parte la Convenție nu a reușit să ofere nicio dovadă în sensul că remediile prevăzute de art. 133 - 134 din Codul de procedură penală - un așa-numit "drept la reabilitare" al acuzatului care a fost achitat sau în privința căruia s-a renunțat la acuzațiile de natură penală, recunoscut printr-o notificare a organelor de cercetare, care trebuiau să informeze persoana în cauză asupra procedurii de obținere a unei despăgubiri - erau efective, din moment ce nicio instanță națională nu acordase despăgubiri în baza acestor texte legale (par. 36).

53. Trebuie observat faptul că problema executării hotărârilor judecătorești într-un termen rezonabil în Federația Rusă a fost abordată de Curte prin hotărârea-pilot pronunțată în cauza *Burdov (nr. 2) c. Rusia*¹³⁶. Aceasta a concluzionat asupra inexistenței vreunui remediu, preventiv sau compensatoriu, care să permită o reparație adecvată și suficientă în eventualitatea unei violări a Convenției, ca urmare a neexecutării prelungite a unor hotărâri judecătorești îndreptate împotriva statului și a organelor sale (par. 117). Prin urmare, statul-parte la Convenție a fost invitat să ia măsurile necesare pentru a pune în practică un remediu sau o combinație de remedii, pe baza principiilor generale fixate de Curte și să ia măsuri pentru despăgubirea reclamantilor care s-au adresat deja Curții. De asemenea, Curtea a decis să suspende timp de un an, cu începere de la 15 ianuarie 2009, judecarea plângerilor având ca obiect constatarea violării Convenției, ca urmare a neexecutării într-un termen rezonabil a unei hotărâri judecătorești ce privea plata de către autoritățile naționale a unor sume de bani¹³⁷.

54. La 30 aprilie 2010, Parlamentul rus a adoptat o lege federală, Legea no. 68-Φ3 privind despăgubirea pentru încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil și a dreptul la executarea hotărârilor judecătorești într-un termen rezonabil, intrată în vigoare la 4 mai 2010. Noul act normativ prevede în esență următoarele:

- Dreptul la compensație este recunoscut persoanelor cărora le-a fost încălcat dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil sau dreptul la executarea într-un termen rezonabil a unei hotărâri judecătorești ce prevede plata unor sume de bani din bugetul Statului (Secțiunea 1, par. 1).

- Despăgubirea bănească este determinată de către instanțe, având în vedere cererea reclamantului, circumstanțele cauzei, durata perioadei în care s-a produs încălcarea dreptului, importanța consecințelor pentru reclamant, principiile proporționalității și echității, respectiv practica Curții Europene a Drepturilor Omului (Secțiunea 2, par. 2).

- Din punct de vedere procedural, raportat la acele cauze în care se invocă încălcarea dreptului la executarea hotărârilor într-un termen rezonabil, cererea pentru acordarea compensațiilor poate fi introdusă anterior finalizării procedurii de executare (dar nu mai devreme de 6 luni după expirarea termenului legal pentru executarea hotărârii) sau în cel mult 6 luni de la punerea în executare a hotărârii. În toate cazurile, instanțele pronunță hotărâri executorii de acordare a compensațiilor, care pot fi atacate doar cu recurs. Compensațiile acordate sunt incluse în bugetul federal sau bugetele unităților administrativ-teritoriale, în vederea plății acestora (Secțiunile 3 - 5).

- Toate persoanele care s-au adresat cu plângeri Curții Europene a Drepturilor Omului pot solicita compensații în conformitate cu noua legislație națională, în termen de 6 luni de la intrarea acesteia în vigoare, în măsura în care Curtea nu s-a pronunțat asupra admisibilității plângerii (Secțiunea 6 par. 2).

Prin urmare, prin decizia asupra admisibilității pronunțată în cauza *Nagovitsyn și Nalgiyev c. Rusia*¹³⁸, Curtea a reținut că remediul oferit de legislația rusă era unul efectiv și că reclamanții trebuiau să epuizeze mai întâi acest remediu intern înainte de a se adresa cu o plângere instanței de la Strasbourg. Vom reține astfel că la acest moment Rusia beneficiază în principiu de un remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție.

25. Serbia

55. Într-o primă fază a analizei sale, Curtea a reținut că statul sârb nu dispunea de un remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție, care să poată fi utilizat de părți pentru a se plânde de durata nerezonabilă a procedurii. Prin urmare, în afaceri precum *Ilić c. Serbia*¹³⁹ sau *Cvetković c. Serbia*¹⁴⁰ s-a reținut încălcarea art. 13 din Convenție.

Mai recent, cu ocazia pronunțării hotărârii în cauza *Vinčić și alții c. Serbia*¹⁴¹, Curtea a analizat remediul propus de statul-parte la Convenție, reglementat în principiu de Legea Curții Constituționale după cum urmează:

- În principiu, în temeiul art. 170 din Constituția Serbiei și art. 83 par. (1) din Legea Curții Constituționale, un recurs constituțional poate fi promovat de orice persoană care apreciază că drepturile sau libertățile garantate de Constituție i-au fost încălcate sau negate printr-o decizie individuală sau printr-o acțiune a unui organ de stat sau a unei organizații cărora i-a fost delegată exercitarea autorității publice. Termenul pentru exercitarea recursului este de 30 de zile de la data primirii deciziei individuale sau de la data comiterii faptelor.

- Potrivit art. 89 par. (2) și (3) din Legea Curții Constituționale, atunci când reține că o decizie individuală sau o acțiune a încălcat sau negat drepturile sau libertățile garantate de Constituție, Curtea Constituțională va anula decizia în discuție sau va interzice continuarea acțiunii și va ordona implementarea altor măsuri specifice, precum și înlăturarea tuturor consecințelor adverse într-un anumit interval de timp. Decizia de admitere a Curții Constituționale constituie baza legală pentru o cerere de compensații sau de înlăturare a consecințelor adverse.

- Conform art. 90 din același act normativ, Ministerul Justiției constituie o Comisie pentru Compensații, cu atribuții în stabilirea despăgubirilor ca urmare a unor decizii de admitere pronunțate de Curtea Constituțională. În cazul în care această Comisie nu pronunță o decizie în termen de 30 de zile de la data sesizării sau dacă pretențiile solicitantului nu sunt satisfăcute în totalitate, acesta se poate adresa instanțelor civile pentru a obține repararea în tot sau în parte a prejudiciului.

Curtea a reținut că acest remediu a devenit efectiv de la 7 august 2008, data publicării în Monitorul Oficial a primei decizii de admitere a Curții Constituționale. S-a mai notat în context că până la 26 mai 2009 Comisia pentru Compensații a soluționat favorabil cel puțin patru cazuri.

Raportat la aceste elemente, Curtea a reținut că remediul propus era unul efectiv, datorită atribuțiilor și jurisprudenței Curții Constituționale, respectiv datorită competenței Comisiei pentru Compensații. Prin urmare, după data de 7 august 2008 era obligatorie valorificarea acestui mecanism intern anterior sesizării Curții Europene (par. 51).

26. Slovacia

56. Legiuitorul slovac a apreciat că o cale de atac la nivel constituțional¹⁴² este potrivită și poate constitui un remediu efectiv pentru depășirea termenului rezonabil. Ca urmare a revizuirii constituționale ce a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2002, Curtea Constituțională a dobândit dreptul de a dispune încetarea încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. De asemenea, instanța constituțională avea și dreptul de a acorda o reparație financiară pentru prejudiciul moral, reparație care trebuie plătită într-un interval de două luni¹⁴³.

57. Prin decizia asupra admisibilității pronunțată în cauza *Andrasik și alții c. Slovacia*¹⁴⁴, Curtea a apreciat că această combinație între un remediu preventiv și un remediu compensatoriu constituie de principiu un „remediu efectiv” în sensul art. 13 din Convenție¹⁴⁵, în condițiile în care inclusiv jurisprudența Curții Constituționale era favorabilă admiterii acțiunilor introduse după data de 1 ianuarie 2002. Poziția de principiu a Curții a fost reiterată ulterior¹⁴⁶, aceasta reținând și faptul că un quantum redus al despăgubirilor acordat de instanța constituțională nu repune în discuție concluzia anterioară¹⁴⁷.

58. Totuși, mecanismul constituțional propus de statul-parte la Convenție a ridicat mai recent probleme în jurisprudența Curții. Astfel, în afacerea *Biro c. Slovacia (nr. 2)*¹⁴⁸, reclamantul avea calitatea de parte civilă într-un proces penal. El a utilizat remediul constituțional, însă Curtea Constituțională i-a respins cererea de despăgubiri ca inadmisibilă, apreciind că dreptul la despăgubiri nu există în cazul părților civile într-un proces penal (par. 23). Comportamentul instanței constituționale slovace n-a fost însă apreciat de Curte, care a reținut că într-o asemenea ipoteză de lucru nu există un "remediu efectiv" în sensul art. 13 din Convenție (par. 57).

Curtea s-a pronunțat în același sens în afacerea *Dobál c. Slovacia*¹⁴⁹, reținând faptul că potrivit jurisprudenței instanței constituționale nu existau întâzieri nejustificate și nu se acordau despăgubiri în acele cauze în care procedura era legal suspendată (ca urmare a incidenței unei proceduri de insolvență)¹⁵⁰, dar și în afacerea *Preložnik c. Slovacia*¹⁵¹.

59. În unele cauze, Curtea a pus în discuție și abordarea instanței constituționale slovace asupra duratei procedurii. Astfel, în timp ce instanța europeană analizează durata globală a procedurii, instanța constituțională slovacă procedează la o analiză separată pentru fiecare perioadă în discuție, în ideea de a determina responsabilitatea fiecărei instituții în parte. De principiu, această abordare a fost acceptată de Curte, cu precizarea că remediul este efectiv doar în măsura în care analiza verifică întreaga durată a procedurii¹⁵².

În alte cauze, s-a discutat o practică a Curții Constituționale de a nu analiza decât plângerile fondate pe art. 127 din Constituție referitoare la proceduri *pendinte*. Curtea a reținut în afacerea *Mazurek c. Slovacia*¹⁵³ că pot fi respinse drept inadmisibile plângerile formulate după finalizarea procedurii. În afacerea *Bubláková c. Slovacia*¹⁵⁴, Curtea a reținut însă că o plângere formulată între momentul pronunțării hotărârii și momentul comunicării hotărârii părților trebuia analizată de către instanța constituțională, un comportament contrar fiind în măsură să repună în discuție efectivitatea remediului (par. 18 - 19)¹⁵⁵.

Mai recent, pornind de la hotărârea pronunțată în cauza *A.R., Spol. S R.O. c. Slovacia*¹⁵⁶, Curtea a reținut cu valoare de principiu că refuzul Curții Constituționale de a lua în calcul anumite perioade de timp incluse în durata generală a procedurii privează părțile de un "remediu efectiv" și conduc la încălcarea art. 13 din Convenție (par. 59). Această concluzie a fost formulată în contextul în care jurisdicția constituțională slovacă pretindea formularea unei plângeri distincte pentru fiecare instanță în parte și doar în perioada în care litigiul era supus analizei acelei instanțe¹⁵⁷.

27. Slovenia

60. Ansamblul legislației slovene în materie, care oferea posibilitatea unei acțiuni administrative, a unei acțiuni în despăgubiri promovate în fața instanțelor civile, a unei cereri de supervizare sau a unui recurs constituțional, a fost analizat de Curte în anul 2005, în cauza *Lukenda c. Slovenia*¹⁵⁸.

Curtea a reținut, cât privește posibilitatea unei acțiuni administrative, că Guvernul sloven nu a reușit să demonstreze în mod clar că o decizie a instanței administrative ar putea grăbi soluționarea cauzelor sau că aceasta ar putea repara daunele provocate de întârzierile anterioare, în special datorită imposibilității de a lua măsuri specifice¹⁵⁹. Referitor la posibilitatea unei acțiuni civile, Curtea a apreciat că nu există o jurisprudență cristalizată și că nu s-a făcut dovada posibilității reparării prejudiciului moral pe această cale. Cererea de supervizare reprezenta o măsură de administrare a justiției care teoretic se putea dovedi eficientă, dar a cărei eficiență nu a fost dovedită în practică. În fine, referitor la recursul constituțional, Curtea a observat că acesta putea fi exercitat numai după epuizarea celorlalte presupuse remedii interne și că acesta însuși era de natură să contribuie la creșterea duratei procedurii.

Pe cale de consecință, s-a apreciat că ansamblul remediilor nu putea fi considerat ca „efectiv” în sensul art. 13 din Convenție¹⁶⁰.

61. Ca urmare a hotărârii în cauza *Lukenda* - ce a generat o serie de condamnări în cauze similare aflate pe rolul Curții - legiuitorul sloven a adoptat în anul 2006 un act normativ ce a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2007, în contextul unei mai largi reforme a sistemului judiciar.

Conform secțiunii nr. 3 din noua lege, au fost instituite două remedii preventive pentru accelerarea procedurilor *pendinte*, respectiv o cerere de supervizare (*nadzorstvena pritozba*) și o cerere pentru fixarea unui termen-limită (*rokovni predlog*). De asemenea, s-a prevăzut posibilitatea formulării unui acțiuni pentru obținerea unei juste satisfacții în cazul prejudiciilor cauzate de durata excesivă a procedurii (*zahteva za pravično zadoščenje*).

În esență, cererea de supervizare se adresează președintelui instanței, care solicită judecătorul cauzei sau președintelui completului un raport asupra circumstanțelor afacerii și asupra duratei estimate pentru finalizarea procedurii. Adițional, președintele instanței poate solicita să i se pună la dispoziție dosarul cauzei. Cererea de supervizare poate fi soluționată astfel:

- în măsura în care din raport rezultă faptul că soluționarea cauzei se va face în termen de maxim 4 luni sau că nu există întârzieri deosebite, cererea va fi respinsă, cu informarea părții;

- în măsura în care cercetările conduc spre concluzia că procedura trenează, președintele instanței poate adopta următoarele măsuri: fixarea unui termen-limită cuprins între 15 zile și 6 luni pentru soluționarea cauzei; emiterea unei dispoziții pentru soluționarea cauzei în regim de urgență, în funcție de circumstanțele cauzei; în cazul unui judecător cu foarte multe dosare de soluționat, președintele poate dispune fie alocarea dosarului unui alt judecător, fie numirea unui judecător care să-l asiste pe cel însărcinat cu soluționarea cauzei.

Cererea pentru fixarea unui termen-limită funcționează drept o cale de atac, în cazul în care cererea de supervizare nu a fost soluționată în termen de două luni de la înregistrarea ei sau a fost respinsă, și este de competența președintelui instanței superioare. Acesta trebuie să soluționeze cererea în termen de maxim 15 zile și dispune de același drept de a fixa un termen-limită cuprins între 15 zile și 4 luni pentru soluționarea cauzei ori chiar judecarea acesteia cu prioritate.

În categoria remediilor compensatorii, legiuitorul sloven a avut în vedere: compensația pecuniară; obținerea unei declarații scrise din partea biroului Procurorului General prin care să se recunoască încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil; publicarea unei hotărâri judecătorești prin care se constată încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil (secțiunea 15 din Legea din

2006). Practic, părțile pot solicita aplicarea remediilor compensatorii doar în cazul admiterii cererii de supervizare sau a cererii pentru fixarea unui termen-limită, cu respectarea următoarelor exigențe procedurale:

- Valoarea compensațiilor este cuprinsă între 300 și 5.000 euro.
- Cererea pentru obținerea unei compensații se adresează Parchetului General, în termen de maxim 9 luni de la finalizarea procedurii, durata de soluționare fiind de maxim 3 luni. În cazul în care părțile ajung la un acord asupra modalității de compensare a prejudiciului în acest interval, se încheie un acord de tranzacție extrajudiciar.
- În lipsa acordului părților și numai după expirarea termenului de 3 luni, partea interesată se poate adresa instanței de judecată pentru stabilirea compensației, într-un termen de decădere de 18 luni.
- Pentru litigiile *pendinte* în fața Curții Europene, legiuitorul sloven a prevăzut obligația Parchetului General de a propune părții acordarea unei compensații în termen de maxim 4 luni de la data la care acestuia i-a fost comunicată plângerea, cu obligația părții de a se pronunța într-un termen de maxim două luni asupra propunerii de soluționare pe cale amiabilă. Decizia finală aparține Parchetului General, în termen de maxim 4 luni. În cazul respingerii solicitării părții sau a expirării termenului de 4 luni, aceasta are la dispoziție 6 luni pentru a se adresa instanței de judecată cu o solicitare de acordare a unor compensații (secțiunea 25 din Legea din 2006).

62. Noile remedii intrate în vigoare în Slovenia au fost analizate de Curte în afacerea *Grzinčič c. Slovenia*¹⁶¹. Cu titlu preliminar, judecătorii europeni au observat că remediile slovene nu erau aplicabile procedurilor excesiv de lungi finalizate înainte de intrarea în vigoare a noii legi (în cauză, la 11 noiembrie 2004) și nici în acele situații în care plângerea fusese comunicată Guvernului sloven cu mai mult de 4 luni înainte de intrarea în vigoare a noii legii (în speță, la 9 iunie 2006). Prin urmare, în cauza *Grzinčič* s-a constatat violarea art. 13 din Convenție, în raport de litigiul civil dedus spre soluționare (par. 75-76)¹⁶².

În considerarea procedurii penale ce i-a fost dedusă spre analiză, încă *pendinte* în fața instanțelor slovene la data pronunțării hotărârii, Curtea a admis însă excepția inadmisibilității. Astfel, instanța europeană a reținut faptul că remediile propuse de Slovenia puteau fi considerate "efective" (par. 98), respectând exigența unei combinații între remediile de factură preventivă și compensatorie. Prin urmare, tocmai pentru a decongestiona rolul Curții (unde își așteptau soluționarea aproximativ 1.700 plângeri), reclamantii au fost sfătuiți să utilizeze remediile conferite după 1 ianuarie 2007 de dreptul intern¹⁶³.

63. Efectivitatea remediei în discuție a fost analizată de Curte în cauza *Ribič v. Slovenia*¹⁶⁴, în condițiile în care după comunicarea plângerii Parchetului General acesta nu a formulat nicio propunere de acordare a unor compensații, apreciind că nu

există o încălcare a dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. Curtea a apreciat că într-o asemenea situație, în care nu era deschisă nici calea acțiunii judiciare în despăgubiri, remediul sloven nu este efectiv (par. 40 - 41).

De principiu însă, în urma punerii în aplicare a remediilor instituite de la 1 ianuarie 2007, sistemul judiciar sloven funcționează și a reușit eliminarea de pe rolul Curții a unui număr considerabil de plângeri.

28. Spania

64. Legiuitorul spaniol a prevăzut două modalități de a preveni sau eventual sancționa depășirea duratei rezonabile a procedurii. În principal, în cursul procesului, părțile din proces pot solicita instanței investite cu judecarea cauzei să accelereze procedura, iar dacă aceasta nu se conformează, se pot adresa direct Tribunalului constituțional prin intermediul așa-numitului recurs *d'amparo*. În cazul în care constată încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, Tribunalul constituțional poate adopta măsuri de aplicare imediată prin care să pună capăt încălcării, măsuri obligatorii pentru instanța culpabilă¹⁶⁵.

Pentru ipoteza în care procedura s-a încheiat, părțile au la dispoziție o acțiune în repararea prejudiciului cauzat (care poate fi declanșată chiar dacă anterior a fost folosită calea recursului *d'amparo*). Cererea de despăgubire se adresează ministrului Justiției, iar decizia acestuia poate fi atacată pe calea contenciosului administrativ de partea nemulțumită.

Aceste remedii au fost considerate de Curte ca fiind conforme cu standardele impuse de Convenție în cauza *Gonzalez Marin c. Spania*¹⁶⁶ și chiar oferite drept exemplu de reglementare în cuprinsul hotărârii pronunțate în cauza *Kudla c. Polonia*¹⁶⁷.

Prin urmare, statul spaniol nu are probleme sub aspectul efectivității recursului¹⁶⁸, iar reclamantii sunt obligați să utilizeze remediile interne¹⁶⁹.

29. Turcia

65. Curtea a constatat în mod repetat că statul turc nu a pus în practică niciun remediu care să poată fi folosit de partea interesată, în situația în care aceasta se pretinde victimă a încălcării dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil. Reținerea încălcării art. 13 din Convenție se impunea astfel cu forța evidenței¹⁷⁰.

În afacerea *Tunçe și alții c. Turcia*¹⁷¹, Curtea a analizat un remediu propus de statul turc, anume posibilitatea deschisă de art. 142 din Noul Cod de procedură penală pentru ca părțile interesate să solicite despăgubiri pentru durata excesivă a procedurii. Din moment ce remediu era însă disponibil doar după finalizarea procedurii - fiind astfel inaccesibil pentru procedurile în curs - Curtea a apreciat că acest remediu nu era unul efectiv (par. 35 - 37).

66. Jurisprudența recentă a confirmat faptul că Turcia nu a reglementat încă un veritabil remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție¹⁷². În această ambianță, în afacerea *Ümmühan Kaplan c. Turcia*¹⁷³, Curtea a reținut existența unei practici incompatibile cu Convenția și a solicitat Turciei să instituie în termen de un an un remediu intern efectiv care să ofere o reparație adecvată și suficientă în cazul depășirii duratei rezonabile a procedurii.

Luând în calcul faptul că la 23 septembrie 2012 va intra în vigoare un remediu de natură constituțională, Curtea a decis să procedeze astfel: plângerile deja comunicate Guvernului turc vor fi analizate în continuare; în schimb, examenul plângerilor care nu au fost comunicate și a celor care vor fi introduse până la 23 septembrie 2012 a fost amânat, pentru a permite statului turc să ia măsurile corespunzătoare (par. 77).

30. Ucraina

67. Curtea a apreciat, în cauza *Merit c. Ucraina*¹⁷⁴, că remediile oferite de sistemul juridic ucrainian nu reprezintă remedii efective și accesibile care ar putea fi folosite pentru înlăturarea consecințelor nefaste ale duratei excesive a procedurii penale. Astfel, Curtea a constatat că adresarea unei plângeri procurorului ierarhic superior nu constituie un remediu, datorită lipsei independenței și imparțialității procurorului ucrainean. S-a remarcat de asemenea că din 29 iunie 2001, art. 234 din Codul de procedură penală ucrainean oferea posibilitatea formulării unor plângeri împotriva rezoluțiilor procurorului la instanță, inclusiv sub aspectul depășirii termenului rezonabil. Din moment ce această cale de atac nu era însă disponibilă decât după finalizarea urmăririi penale, cu consecința că cel interesat nu putea contesta durata procedurii în cursul acesteia, Curtea a apreciat că remediul invocat de Guvernul ucrainean nu era accesibil¹⁷⁵.

Concluzia instanței europene a fost identică și în materie civilă: în cauza *Vasilenkov c. Ucraina*¹⁷⁶ s-a constatat că dreptul ucrainean nu oferea niciun remediu în favoarea celui care se plânge de durata excesivă a procedurii în faza executării unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile (par. 29).

Această jurisprudență a fost confirmată prin hotărârile pronunțate în anii următori¹⁷⁷. De pildă, în afacerea *Karimov c. Ucraina*¹⁷⁸, Curtea a reținut că posibilitatea președintelui instanței superioare de a solicita instanțelor inferioare judecarea cu celeritate a cauzei sau de a solicita transferul dosarului la o altă instanță nu constituia un remediu efectiv, din moment ce recomandările acestuia nu erau obligatorii (par. 74).

68. Trebuie observat că prin hotărârea pronunțată în afacerea *Yuriy Nikolayevich Ivanov c. Ucraina*¹⁷⁹, Curtea a constatat existența unei practici incompatibile cu Convenția, datorită lipsei unui remediu efectiv la dispoziția părților care se plângeau de depășirea

unui termen rezonabil cât privește punerea în executare a hotărârilor judecătorești irevocabile. Prin urmare, Curtea a amânat vreme de un an soluționarea litigiilor similare și a pus în vedere Ucrainei necesitatea reglementării la nivel național, în conformitate cu principiile desprinse din jurisprudența europeană (par. 78 - 101).

30. Ungaria

69. Curtea a confirmat faptul că Ungaria dispune de un remediu efectiv pentru înlăturarea efectelor depășirii termenului rezonabil în materie penală, întrucât legea prevede posibilitatea pronunțării unei sentințe mai blânde atunci când durata procedurii a fost excesivă (afacerea *Tamás Kovács c. Ungaria*¹⁸⁰).

70. În schimb, în materie civilă, Curtea a apreciat în mod repetat că posibilitatea angajării răspunderii civile delictuale a statului pentru o durată nerezonabilă a procedurii, în temeiul art. 349 din Codul civil maghiar, nu constituie un remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție¹⁸¹. Curtea a apreciat că un asemenea remediu nu ar avea probabil șanse de succes atunci când se invocă deficiențe ale administrării justiției și că nu există precedente judiciare favorabile celui care ar alege această cale (cauza *Timar c. Ungaria*¹⁸²). În plus, Curtea a remarcat că nu există posibilitatea folosirii vreunui mecanism intern care să contribuie la accelerarea duratei procedurii (de pildă, prin decizia pronunțată în afacerea *Simko c. Ungaria*¹⁸³).

71. Trebuie observat că, cu începere de la 1 ianuarie 2006, prin introducerea S.114 A și S.114 B în Codul de procedură civilă maghiar s-a prevăzut un remediu preventiv după modelul austriac confirmat în jurisprudența *Holzinger*. Mai exact, în caz de întârziere a procedurii partea interesată se poate adresa instanței superioare, iar aceasta poate stabili termene în interiorul cărora instanța investită cu soluționarea cauzei să fie obligată să ia anumite măsuri sau să finalizeze procedura.

B. Scurte considerații cu privire la statele care nu au probleme deosebite sub aspectul respectării exigențelor termenului rezonabil sau care nu au instituit un remediu specific

72. Trebuie consemnat faptul că unele state, deși nu beneficiază de un remediu specific pentru eventualele situații în care s-ar depăși durată rezonabilă a procedurii, nu au ajuns în atenția Curții. Este cazul Andorrei¹⁸⁴, Armeniei, Bosniei-Herțegovina, Letoniei, Lituaniei sau Principatului Monaco¹⁸⁵.

73. Separat, trebuie observat că, deși reprezintă mai degrabă o excepție, unele dintre statele semnatare ale Convenției nu au probleme deosebite în ceea ce privește asigurarea judecării cauzelor într-un termen rezonabil și sunt rar condamnate pentru lipsa unui remediu efectiv în materie. Este cazul Suediei, Islandei, Norvegiei, Elveției, Estoniei, Olandei, Principatului San Marino, Finlandei și Regatului Unit.

74. În general, în țările nordice se fac eforturi deosebite pentru asigurarea judecării cauzelor într-un termen rezonabil. Există diverse mecanisme prin intermediul cărora se urmărește acest obiectiv: președinții instanțelor au competența de a fixa termene-limită și de a ordona măsuri de ameliorare a duratei procedurii; justițiabilii se pot adresa *ombudsman*-ului și/sau Ministerului Justiției pentru a reclama durata nerezonabilă a procedurii; în materie penală, depășirea termenului rezonabil este sancționată de obicei cu reducerea sau înlăturarea pedepsei pronunțate, reparațiile pecuniare reprezentând însă o alternativă; în materie civilă, modalitatea de reparare a prejudiciului cauzat prin depășirea termenului rezonabil o constituie acordarea unor despăgubiri bănești; în general criteriile de evaluare a rezonabilității și a cuantumului despăgubirilor sunt cele care decurg din jurisprudența europeană, ele fiind aplicate de instanțele naționale și prezentate pe larg în diverse reglementări elaborate de ministerele de justiție.

75. În *Suedia*, potrivit Codului de procedură judiciară, instanța de apel este competentă să procedeze la anularea unei hotărâri pronunțate în primă instanță în măsura în care constată că s-au încălcat regulile termenului rezonabil. Această soluție, radicală, reprezintă o raritate în peisajul juridic european, iar unele instanțe europene nu par să se atașeze ideii constatării nulității procedurii în cazul depășirii termenului rezonabil¹⁸⁶.

În general, în materie penală, durata excesivă a procedurii poate antrena pronunțarea unei pedepse reduse.

În materie civilă, Curtea Supremă este racordată la jurisprudența *Kudla* și acordă, în cazurile în care constată încălcarea dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, despăgubiri pentru prejudiciul material și moral suferit. În aceste condiții, este explicabil de ce pe rolul Curții Europene nu se regăsesc decât foarte puține cauze suedeze în care să se pretindă violarea art. 13 din Convenție. De pildă, în afacerea *Toimi c. Suedia*¹⁸⁷, instanța europeană a apreciat eforturile Cancelarului Justiției pentru asigurarea judecării cauzei reclamantului într-un termen rezonabil, apreciind că există astfel un "remediu efectiv" în sens convențional.

76. Conform datelor colectate de Comisia de la Veneția, în *Estonia* durata procedurii în primă instanță era de aproximativ 100 de zile în materie penală, 167 de zile în materie civilă și 123 de zile în materie administrativă, iar în recurs durata medie a procedurii era de 41 de zile în materie penală, 99 de zile în materie civilă și respectiv 170 de zile în materie administrativă¹⁸⁸.

Mai recent însă, Curtea a reținut încălcarea art. 13 din Convenție în câteva situații:

• În afacerea *Saarekallas Oü c. Estonia*¹⁸⁹, Curtea a reținut că societatea reclamantă nu a beneficiat de un remediu efectiv pentru a contesta durata nerezonabilă a procedurii întrucât deși Codul de procedură civilă conținea termene-limită pentru îndeplinirea actelor de procedură, nu existau consecințe juridice pentru depășirea acestor termene de către instanță, iar Guvernul nu a reușit să explice care ar fi fost consecințele unui eventual recurs la instanța superioară sau să facă referire la o jurisprudență națională în acest sens (par. 65). De asemenea, judecătorii de la Strasbourg au observat faptul că posibilitatea introducerii unei acțiuni în despăgubiri, având în vedere dispozițiile constituționale și pe cele din Codul de Procedură Administrativă nu reprezenta *per se* un remediu efectiv, din moment ce acțiunea în cauză nu era destinată expres obținerii unor despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de depășirea duratei rezonabile a procedurii, iar Guvernul nu a furnizat exemple de aplicare a acestor texte de către instanțele naționale (par. 66).

• Această soluție a fost confirmată prin hotărârea pronunțată în afacerea *Missenjov c. Estonia*¹⁹⁰. Suplimentar, Curtea a reținut că alte două soluții propuse de Guvernul estonian - posibilitatea formulării unei plângeri disciplinare împotriva judecătorului cauzei sau strămutarea cauzei, cu acordul celeilalte părți din proces - nu constituiau remedii efective (par. 48 - 50).

• În materie penală, remediile propuse de Guvern au fost analizate în cauza *Raudsepp c. Estonia*¹⁹¹. Curtea a reținut că la nivelul instanței supreme din Estonia, deși s-au acordat despăgubiri într-o acțiune fondată pe dispozițiile Legii privind răspunderea Statului, pentru depășirea duratei rezonabile a procedurii, a fost reținut de asemenea că nu exista o bază juridică propriu-zisă pentru o asemenea soluție, că lipsa unui remediu antrena neconstituționalitatea prevederii și impunea o soluție legislativă internă. În aceste condiții, Curtea nu s-a lăsat convinsă de existența unui remediu efectiv¹⁹².

Cu toate acestea, ca regulă generală, Estonia reușește să asigure la nivel național judecarea cauzelor într-un termen rezonabil și pune în practică anumite remedii pentru a sancționa depășirea duratei rezonabile a procedurii. Astfel, în cauza *Malkov c. Estonia*¹⁹³, Curtea a validat mecanismul aplicabil în materia penală, constând în reducerea pedepsei aplicate acuzatului într-o situație în care dura procedurii a fost excesivă (par. 59 - 61).

77. În *Islanda*, durata medie a procedurii în primă instanță era la momentul realizării cercetării de către Comisia de la Veneția de aproximativ opt luni în materie civilă și de două luni în materie penală, inclusiv procedura în fața instanței supreme durând câteva luni. Pentru acest motiv, pe rolul Curții nu sunt înregistrate plângeri care să vizeze depășirea duratei rezonabile a procedurii.

78. În *Norvegia*, procesele cu minori trebuie judecate în termen de șase săptămâni în primă instanță, respectiv în termen de maxim opt săptămâni în apel. În materie penală, atunci când se constată depășirea duratei rezonabile a procedurii, instanțele pot decide reducerea pedepsei aplicate. Curtea s-a pronunțat de altfel în sensul că o asemenea soluție este în măsură să constituie un remediu efectiv în cazul depășirii termenului rezonabil, în afacerea *Beck c. Norvegia*¹⁹⁴.

La fel ca în majoritatea sistemelor nordice, condamnările pentru depășirea duratei rezonabile a procedurii sunt rare¹⁹⁵.

79. Tot la nivelul anului 2006, în *Finlanda* durata medie a procedurii în primă instanță era de 2,6 luni în materie civilă, 4,9 luni în materie penală și 8,8 luni în materie administrativă.

În afacerea *Kangasluoma c. Finlanda*¹⁹⁶, Curtea a reținut că în acest stat partea afectată de durata procedurii avea posibilitatea să adreseze o plângere ministrului Justiției sau *ombudsman*-ului, precum și posibilitatea de a solicita instanței care soluționa cauza o cerere de accelerare a procedurii. Guvernul finlandez nu a reușit însă să demonstreze că folosirea acestor mecanisme avea vreun efect, preventiv sau compensatoriu, motiv pentru care Curtea a constatat o încălcare a art. 13 din Convenție¹⁹⁷.

Merită menționat faptul că, urmare a unei modificări a Codului penal finlandez în vigoare de la 1 ianuarie 2004, constatarea trecerii unei durate considerabile de la data comiterii faptei până la data pronunțării sentinței poate constitui o circumstanță atenuantă. Deși a reținut că o asemenea soluție este în principiu compatibilă cu Convenția, Curtea a atras totuși atenția asupra faptului că reclamantul nu avea posibilitatea ca în cursul procedurii să obțină accelerarea acesteia și că o compensație nu putea fi solicitată nici în cursul procedurii și nici după finalizarea acesteia¹⁹⁸. Prin urmare, într-o situație în care instanțele finlandeze nu au procedat la reducerea pedepsei aplicate, ca urmare a depășirii duratei rezonabile a procedurii, Curtea a constatat violarea art. 13 din Convenție¹⁹⁹.

80. În doctrină²⁰⁰ s-a indicat faptul că în *Olanda* nu există remedii speciale. Totuși, în materie penală constatarea existenței unei durate nerezonabile a procedurii poate conduce la individualizarea pedepsei în sensul pronunțării unei pedepse orientate spre minim sau chiar la încetarea procesului penal ca urmare a aplicării principiului oportunității procesului penal, potrivit căruia Ministerul Public are posibilitatea ca, în orice stadiu al procedurii, să decidă în ce măsură mai este oportună continuarea procesului și tragerea la răspundere penală a persoanei în cauză.

În schimb, în materie civilă nu există decât calea promovării unei acțiuni în angajarea răspunderii civile delictuale a statului, ale cărei șanse de succes par a fi mai degrabă teoretice²⁰¹.

81. În privința *Elveției*, merită remarcat faptul că în cauza *Boxer Asbestos S.A. c. Elveția*²⁰², Curtea a reținut că posibilitatea părții de a apela la Tribunalul Federal în cazul în care pretinde că i s-ar fi încălcat dreptul la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil constituie un remediu efectiv în sensul art. 13 din Convenție.

În același sens, cu ocazia controlului de admisibilitate în afacerea *Kunz c. Elveția*²⁰³, Curtea a constatat că dispozițiile interne pertinente - art. 97 par. 2 și art. 106 par. 2 din Legea federală de organizare judiciară, combinate cu art. 132 din același act normativ - păstrează întotdeauna deschisă calea unui recurs administrativ la Tribunalul Federal sau la Tribunalul Federal pentru Asigurări, atunci când o autoritate refuză să se pronunțe sau întârzie să adopte o soluție. În condițiile în care acest remediu este funcțional și în practică, remediul este efectiv în sensul art. 13 din Convenție.

82. În fine, trebuie observat faptul că *Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord* nu are probleme deosebite cu privire la durata procedurii, numărul condamnărilor pentru încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție fiind redus²⁰⁴. Prin urmare, Curtea nu a discutat până în prezent problema efectivității remediilor existente la nivel național.

III. SCURTE CONSIDERAȚII PRIVIND SITUAȚIA ROMÂNIEI, ÎN CEEA CE PRIVEȘTE REMEDIILE EFECTIVE PENTRU A COMBATE DURATA EXCESIVĂ A PROCEDURII

83. În loc de încheiere și lăsând deschisă posibilitatea de a cerceta îndeaproape posibilitatea instituirii unor remedii efective la nivel național, vom observa că *de lege lata* asemenea remedii nu există. Această concluzie aparține chiar Curții Europene, care a avut deja ocazia să se pronunțe asupra efectivității remediilor propuse de către Guvern.

84. Astfel, în afacerea *Soare c. România*²⁰⁵, Curtea a constatat violarea art. 6 par. 1 și art. 13 din Convenție. Astfel, în lipsa oricărei apărări pertinente a Guvernului, s-a reținut faptul că durata urmăririi penale de 6 ani și 8 luni este excesivă (par. 29).

În egală măsură, Curtea a reținut că înainte de 1 ianuarie 2004 reclamantul nu avea, în legislația penală națională, niciun remediu efectiv pentru a se plânge împotriva actelor procurorului, sub aspectul duratei procedurii. Prin urmare, chiar în ipoteza în care remediul efectiv ar fi fost instituționalizat după această dată, el nu mai putea reduce în vreun fel durata deja excesivă a procedurii (par. 35).

În aceste împrejurări, au fost stabilite despăgubiri de 4.000 euro în favoarea reclamantului (par. 46).

85. În cauza *Abramiuc c. România*²⁰⁶, a fost sancționat faptul că instanțele naționale au suspendat judecarea unei opoziții la executare, cu caracter urgent, timp

de 3 ani și 8 luni (par. 104), până la soluționarea unei cereri de revizuire dintr-o procedură paralelă. Per ansamblu, Curtea a considerat că durata celor două proceduri civile (5 ani și 6 luni, respectiv 7 ani) era excesivă.

În egală măsură, Curtea a procedat și la un examen minuțios al reglementărilor naționale și al practicii judiciare pentru a determina dacă se poate vorbi despre existența unui remediu efectiv pentru a contesta durata excesivă a procedurii, în sensul art. 13 din Convenție. Concluziile instanței europene sunt următoarele:

- Posibilitatea reclamantului de a formula o plângere disciplinară împotriva judecătorului cauzei la Consiliul Superior al Magistraturii nu reprezintă un "remediu efectiv" în sensul art. 13, întrucât această plângere nu are consecințe directe și imediate asupra duratei excesive a procedurii, ci are mai degrabă vocația de a conduce la angajarea răspunderii disciplinare a magistratului (par. 123-124). De altfel, Curtea a remarcat faptul că Guvernul nu a reușit să ofere niciun exemplu de situație în care formularea unei asemenea plângeri a condus la deblocarea procedurii.

- Curtea a analizat și celălalt remediu propus de Guvern, respectiv o acțiune fondată direct pe dispozițiile convenționale și constituționale, având ca obiect repararea prejudiciului cauzat de durata excesivă a procedurii (remediu "probat" de Guvern printr-o singură hotărâre a Tribunalului Iași, nedefinitivă). Ea a reținut însă faptul că Statul Român nu a făcut dovada existenței unei practici judiciare constante de admitere a unor acțiuni similare (par. 128) și că oricum acest remediu ar privi doar ipoteza în care procedura a fost deja finalizată, iar nu și situația în care reclamantul pretinde accelerarea procedurii (par. 129).

Pe cale de consecință, Curtea a considerat că există o violare a art. 13 din Convenție. Pentru aceleași motive, s-a reținut încălcarea textului convențional și în afacerea *Parohia Greco-Catolică Sfântul Vasile Polonă c. România* (par. 99 - 106)²⁰⁷.

86. În cauza *Floarea Pop c. România*²⁰⁸, s-a reținut încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție datorită duratei excesive necesare pentru soluționarea unei acțiuni civile (7 ani și 10 luni). Curtea a reținut că erau imputabile autorităților judiciare naționale cașările succesive (datorate survenienței prescripției sau pentru lipsa de motivare) și a atras atenția asupra importanței mizei litigiului pentru reclamantă, în condițiile în care demersurile judiciare priveau angajarea răspunderii autorităților pentru decesul fiului reclamantei și repararea prejudiciului moral suferit (par. 54). Reluând concluziile din afacerea *Abramiuc*, Curtea a concluzionat și în privința existenței unei violări a art. 13 din Convenție, din moment ce autoritățile naționale nu au făcut dovada unor modificări legislative sau a unei evoluții jurisprudențiale în sensul consacării unui "remediu efectiv" pentru a contesta durata procedurii (par. 61).

87. În ceea ce ne privește, apreciem că existența acestor hotărâri de condamnare, concluziile instanței europene, durata excesivă a procedurii resimțită foarte acut la nivel național, precum și numărul mare de plângeri înregistrate pe rolul Curții ar trebuie să stimuleze legiuitorul român pentru identificarea cât mai grabnică a unor remedii naționale de factură preventivă și/sau compensatorie.

* Asistent universitar doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; Avocat, Baroul Arad; Contact: ccostas@law.ubbcluj.ro.

¹ F. Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, Ed „P.U.F.”, Paris, 2005, p. 371.

² *Klass c. Germania*, hotărârea din 6 septembrie 1978, par. 64. În speță, deși a constatat că art.8 nu a fost violat, Curtea a considerat necesar să examineze cauza și sub aspectul art. 13.

³ De pildă, *Boyle și Rice c. Regatul Unit*, hotărârea din 27 aprilie 1988, par. 52-55.

⁴ *Valsamis c. Grecia*, hotărârea din 18 decembrie 2006. În speță, deși a constatat că nu există o violare a art. 9 din Convenție și a art. 2 din Protocolul adițional nr. 1, Curtea a apreciat că dreptul intern nu conferea un remediu efectiv pentru ca reclamanta să se poată plânge sub aceste aspecte. În consecință, a existat o violare a art. 13 combinat cu art. 9 din Convenție, respectiv a art. 13 combinat cu art. 2 din Protocolul adițional nr. 1. Dimpotrivă, întrucât pretinsa violare a art. 3 din Convenție nu a putut fi susținută cu argumente de reclamantă, nu a existat o violare sub aspectul art. 13 combinat cu art. 3 din Convenție.

Trebuie remarcat faptul că, în statele în care Convenția nu este încorporată în dreptul intern (Regatul Unit fiind exemplul cel mai elocvent), Convenția nu poate fi în principiu invocată direct în fața instanțelor naționale. Curtea a precizat, sub acest aspect, că art.13 nu obligă statele contractante să integreze Convenția în sistemul juridic național, dar presupune totuși ca aceste state să reglementeze în dreptul intern un recurs care să permită justițiabililor să se prevaleze de substanța dreptului garantat de Convenție (de pildă, *Soering c. Regatul Unit*, hotărârea din 7 iulie 1989, par. 120).

⁵ De pildă, *Chahal c. Regatul Unit*, hotărârea din 15 noiembrie 1996, par. 126.

⁶ Cauza *Airey c. Irlanda*, precitată, par. 35.

⁷ *Allan Jacobsson c. Suedia*, hotărârea din 25 octombrie 1989, par. 78; *Budescu și Petrescu c. România*, hotărârea din 2 iulie 2002, par. 42.

⁸ De exemplu, *Broca și Tixier-Micault c. Franța*, hotărârea din 21 octombrie 2003. De notat că în dreptul francez, în art.L.781-1 din *Code de l'organisation judiciaire* este prevăzută posibilitatea introducerii unui recurs în angajarea răspunderii pentru funcționarea defectuoasă a serviciului justiției, pe care Curtea Europeană l-a recunoscut drept un recurs „efectiv”.

⁹ *Klass c. Germania*, precitată, par. 67.

¹⁰ Pentru exemple de violare a art.13 sub acest aspect, a se vedea *Calogero Diana c. Italia*, hotărârea din 15 noiembrie 1996 (lipsa contradictorialității) sau *Camenzind c. Elveția*, hotărârea din 16 decembrie 1997, cu notă de G.Malinverni, în *Revue trimestrielle des droits de l'homme* 1997, p. 639.

¹¹ Hotărârea din 26 noiembrie 1991, Observer și Guardian c. Regatul Unit, par. 76.

¹² Dintr-o bogată jurisprudență, a se vedea de pildă, *Aksoy c. Turcia*, hotărârea din 18 decembrie 1996; *Bati c. Turcia*, hotărârea din 3 iunie 2004; *Assenov c. Bulgaria*, precitată.

¹³ A se vedea J.-F.Flauss, *Le droit à un recours effectif au secours de la règle du délai raisonnable: un revirement de jurisprudence historique*, în Rev. Trim. Dr. Hom. 2002, p. 179-201; F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriansimbazovina, A. Gottenoire, M. Levinet, *Les grands arrêts ...*, op. cit., p. 319-327; P. Frumer, *Le recours effectif devant une instance nationale pour dépassement du délai raisonnable - un revirement dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme*, Jour. Trib. Dr. Eur. 2001, p. 49-53. Pentru unele rezerve asupra importanței jurisprudenței *Kudla*, a se vedea J.-F.Renucci, *Traité ...*, op.cit., p. 221-222.

- ¹⁴ F.G. Jacobs, R.C.A. White, *The European Convention on Human Rights*, Ed. „Clarendon Press”, Oxford, 1996, p.337-338.
- ¹⁵ De pildă, P. Van Dijk, G.J.H. Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Ed. „Kluwer Law International”, Haga, 1998, p.701.
- ¹⁶ Pentru unele elemente care prevesteau această reconsiderare, a se vedea F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriansimbazovina, A. Gottenoire, M. Levinet, *Les grands arrêts ...*, op.cit., p. 321-322.
- ¹⁷ Asupra caracterului subsidiar, a se vedea și H. Petzold, *The Convention and the Principle of Subsidiarity*, în R.St.J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold (editori), *The European System for the Protection of Human Rights*, Ed. „Martinus Nijhoff”, Dordrecht - Boston - Londra, 1993, p. 41-62.
- ¹⁸ În acest sens, Curtea a precizat faptul că statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere pentru a se conforma obligației prevăzute de art. 13 (hotărârea din 19 februarie 1998, *Kaya c. Turcia*, par. 106). În doctrină s-a indicat faptul că ar putea fi avute în vedere patru categorii de soluții: **i**) angajarea răspunderii personale a magistraților (care trebuie avută însă în vedere doar ca o *ultima ratio*); **ii**) adoptarea unei proceduri care să permită renunțarea la acuzații (soluție adoptată de Belgia, Germania, Olanda, Irlanda) sau reducerea pedepselor (Germania, Luxemburg, Danemarca, Finlanda, Spania); **iii**) crearea unui recurs specific care să aibă ca obiect încetarea nerespectării termenului rezonabil (Portugalia - doar în materie penală, Suedia - doar în materie civilă, Austria, Elveția), inclusiv la nivel constituțional (Germania, Spania, Cehia, Slovacia, Croația); **iv**) posibilitatea introducerii unei acțiuni în despăgubiri contra statului (Franța, Spania) - a se vedea J.-F. Flauss, op.cit., p. 189-195. S-a indicat de asemenea faptul că jurisprudența *Kudla* nu prezintă relevanță pentru acele state în care durata procedurii este în practică una adecvată (de pildă, în Islanda, durata medie a procedurii în primă instanță era în 2001 de 251 de zile în materie civilă și de 69 de zile în materie penală, iar în Estonia de 109 zile, respectiv 93 de zile) - idem, p.188.
- ¹⁹ De pildă, hotărârea din 27 aprilie 1999, *Avdula, Medziz și Vlora Hasani c. Elveția*; hotărârea din 16 martie 1999, *Basic c. Austria*; hotărârea din 7 octombrie 1980, *X. c. Germania* (considerarea recursului constituțional ca fiind un recurs efectiv); *Gonzalez Marin c. Spania*, Decizia din 5 octombrie 1999; *Toma Mota c. Portugalia*, Hotărârea din 2 decembrie 1999.
- ²⁰ Hotărârea din 26 octombrie 2000.
- ²¹ Într-o lucrare de referință, autorii aminteau cu satisfacție probabil primul remediu destinat să asigure judecarea cauzelor într-un termen rezonabil: într-un document din anul 775, Carol cel Mare a decis că în situația în care judecătorul întârzie să pronunțe o hotărâre, partea putea alege să locuiască în casa judecătorului, pe cheltuiala acestuia, până la pronunțarea hotărârii [a se vedea S. Guinchard (coordonator), *Droit processuel. Droit commun et droit comparé du procès*, 3e édition, Edit. „Daloz”, Paris, 2005, p. 761]. Ne întrebăm și noi dacă soluția n-ar fi uneori eficientă în zilele noastre ...
- ²² Pentru reglementările naționale existente am avut în vedere în special J.-F. Flauss, *Les recours internes destinés à garantir le respect ou la sanction de la règle du délai raisonnable consacrée par l'article 6(1) de la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, raport, în lucrarea G. Cohen-Jonathan, J.-F. Flauss, E. Lambert Abdelgawad (coordonatori), *De l'effectivité des recours internes dans l'application de la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Edit. „Bruylant”, Bruxelles, 2006, p. 87-124.
- ²³ Cât privește o chestiune terminologică, ne atașăm opiniei exprimate în doctrină (R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, Edit. „C.H. Beck”, București, 2007, vol. II, p. 209-210), în sensul că termenul corect este cel de « remediu » efectiv și nu de « recurs » efectiv, existând riscul ca în cazul folosirii celei de-a doua variante să se producă o confuzie cu recursul propriu-zis, în sensul de cale de atac împotriva unei hotărâri judecătorești.
- ²⁴ Hotărârea din 18 noiembrie 2004.
- ²⁵ În același sens, *Gjonbocari și alții c. Albania*, Hotărârea din 23 octombrie 2007 (par. 79-81).

- ²⁶ Partea are posibilitatea ca, după ce a fost notificată cu privire la îndeplinirea actelor în discuție, să mențină plângerea formulată.
- ²⁷ Hotărârea din 30 ianuarie 2001.
- ²⁸ A se vedea Decizia din 9 octombrie 2003. Există însă și situații de excepție: a se vedea Hotărârea din 24 februarie 2005, *Kern c. Austria*; Hotărârea din 7 aprilie 2005, *Jancikova c. Austria*. În această din urmă cauză, instanța a reținut că instanța națională a avut nevoie de 1 an și 8 luni pentru motivarea unei hotărâri. În aceste condiții, Curtea a apreciat că remediul oferit de legislația austriacă era inefficient, în lipsa motivelor care au fundamentat hotărârea instanței de fond.
- ²⁹ A se vedea Decizia din 27 noiembrie 2008 în cauza *Potzmader c. Austria*.
- ³⁰ Decizia din 15 septembrie 2003, *Maier c. Austria*.
- ³¹ Pentru o hotărâre de principiu, a se vedea de pildă Hotărârea din 7 decembrie 2006, *Hauser-Sporn c. Austria*, par. 36 - 40.
- ³² Hotărârea din 18 octombrie 2011, *Penias și Ortmaier c. Austria*, par. 95.
- ³³ Hotărârea din 17 ianuarie 2008.
- ³⁴ Pentru ample repere asupra modalităților concrete de aplicare a art. 21ter în materie penală și pentru analiza jurisprudenței belgiene anterioare, a se vedea F. Kutý, *Justice pénale et procès équitable*, op. cit., vol. II, p. 152-202.
- ³⁵ Hotărârea din 15 iulie 2002.
- ³⁶ În același sens, cu privire la lipsa unui recurs efectiv la data introducerii plângerii, a se vedea și hotărârea din 25 septembrie 2007 în afacerea *De Clerck c. Belgia*, par. 84.
- ³⁷ A se vedea considerentele din decizia din 24 iunie 2004, *Marien c. Belgia*.
- ³⁸ Hotărârea din 23 septembrie 2004.
- ³⁹ În cauza *Dimitrov c. Bulgaria*, Hotărârea din 23 septembrie 2004, Curtea a indicat expres că remediile oferite de dreptul bulgar nu puteau remedia în niciun fel depășirea duratei rezonabile a procedurii în perioada 1992-1999 (par. 78). Poziția Curții a fost confirmată și în hotărâri mai recente (de pildă, Hotărârea din 11 ianuarie 2007, *Stefanova c. Bulgaria*).
- ⁴⁰ Hotărârea din 8 iulie 2004, *Djangozov c. Bulgaria*, par. 56.
- ⁴¹ Hotărârea din 22 octombrie 2009, *Yankov și Manchev c. Bulgaria*, par. 32.
- ⁴² Hotărârea din 20 ianuarie 2011.
- ⁴³ Hotărârea din 10 mai 2011.
- ⁴⁴ A se vedea în special explicațiile conținute în par. 49 din hotărârea Curții.
- ⁴⁵ Hotărârea din 10 mai 2011.
- ⁴⁶ Hotărârea din 3 decembrie 2003, în cauza *Hartmann c. Cehia*, par. 83; Hotărârea din 20 iulie 2006, *Koudelka c. Cehia*, par. 47.
- ⁴⁷ Anterior datei de 1 iulie 2004, introducerea unei asemenea cereri era condiționată de respingerea unei plângeri privitoare la durata procedurii de către autoritatea judiciară competentă. Prin urmare, în această formă remediul nu a fost considerat efectiv de Curtea Europeană (a se vedea, de pildă, Hotărârea din 26 octombrie 2004, *Pištárová c. Cehia*, par. 22; Hotărârea din 21 decembrie 2004, *Škodáková c. Cehia*, par. 34).
- ⁴⁸ Decizia din 16 octombrie 2007.
- ⁴⁹ A se vedea par. 61 - 65 din decizia asupra admisibilității.
- ⁵⁰ Termenul general în care se puteau solicita despăgubiri conform Legii nr. 160/2006 pentru depășirea duratei rezonabile a procedurii era de 6 luni de la data finalizării procedurii interne.
- ⁵¹ Hotărârea din 26 mai 2011, *Golha c. Cehia*, par. 71; Decizia din 20 septembrie 2011, *Havelka c. Cehia*.
- ⁵² Spre pildă, Decizia din 29 ianuarie 2008, *Marek c. Cehia* sau Decizia din 6 ianuarie 2009, *Dosoudil și Chytráčková c. Cehia*.

- ⁵³ Hotărârea din 25 noiembrie 2010.
- ⁵⁴ Hotărârea din 19 ianuarie 2006, par. 32.
- ⁵⁵ În același sens, Hotărârea din 1 iunie 2006, *Gavrielides c. Cipru*, par. 51-52.
- ⁵⁶ Hotărârea din 26 iulie 2001, în principal par. 41 - 43 și 45. În esență, mecanismul sancționat de Curte impunea două condiții cumulative pentru ca o plângere să poată fi adresată instanței constituționale din Croația: (i) drepturile reclamantului să fi fost grav încălcate prin nesoluționarea cauzei într-un termen rezonabil; (ii) să se facă dovada unor consecințe serioase și ireparabile pentru reclamant decurgând din această încălcare.
- ⁵⁷ Mai trebuie remarcat că la 29 decembrie 2005 în Croația a intrat în vigoare o reglementare care atribuia Curților regionale competența de a soluționa contenciosul referitor la depășirea termenului rezonabil, sub rezerva unei intervenții în ultimă instanță a Curții Constituționale.
- ⁵⁸ De pildă, Decizia din 4 iulie 2002, *Slavicek c. Croația*; Decizia din 5 septembrie 2002, *Nogolica c. Croația*.
- ⁵⁹ Hotărârea din 9 mai 2003.
- ⁶⁰ Hotărârea din 24 ianuarie 2005. În același sens, Hotărârea din 26 mai 2005, *Debelic c. Croația*, par. 47.
- ⁶¹ Hotărârea din 6 octombrie 2005, *Zagorec c. Croația*, par. 18-24; Hotărârea din 9 martie 2006, *Poje c. Croația*, par. 24.
- ⁶² Hotărârea din 10 noiembrie 2005.
- ⁶³ Hotărârea din 17 iulie 2008.
- ⁶⁴ Decizia din 5 februarie 2009, *Medić c. Croația*.
- ⁶⁵ Decizia din 6 martie 2003.
- ⁶⁶ Decizia din 12 iunie 2003.
- ⁶⁷ Decizia din 30 iunie 2005.
- ⁶⁸ În același sens, mai recent, Decizia din 30 august 2006, *Brøsted c. Danemarca*.
- ⁶⁹ Decizia din 16 septembrie 2008, *Gavric c. Danemarca*.
- ⁷⁰ De pildă, Hotărârea din 22 decembrie 2005, *Atanasovic și alții c. Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei*, par. 47.
- ⁷¹ Hotărârea din 7 februarie 2008.
- ⁷² Decizia din 31 august 2010.
- ⁷³ Instanța europeană a tratat cu indulgență termenul de 7 luni necesar instanței supreme pentru a soluționa plângerea, apreciind că acesta putea fi explicat prin faptul că era unul dintre primele cazuri de acest tip tratate.
- ⁷⁴ Decizia din 3 noiembrie 2011.
- ⁷⁵ L. Favoreu, *Du déni de justice en droit public français*, Edit. „L.G.D.J.”, Paris, 1964, p. 534.
- ⁷⁶ Textul în discuție exista și înainte de 26 octombrie 2000. În afacerile care i-au fost aduse în atenție, Curtea Europeană a observat însă că acest recurs nu era efectiv întrucât jurisprudența internă nu era favorabilă admiterii unei acțiuni ce viza angajarea răspunderii civile delictuale a statului francez (de pildă, Hotărârea din 28 februarie 1991, *Vernillo c. Franța*).
- ⁷⁷ De pildă, Tribunal de mare instanță Paris, hotărârea din 5 noiembrie 1997, *Gauthier*, Rec. Dall. 1998, Jurisprudence, p. 9, cu notă de M.-A. Frison-Roche.
- ⁷⁸ Curtea de Casație, secțiuni unite, în A.J.D.A. 2001, p. 788, cu notă de S. Petit.
- ⁷⁹ Responsabilitatea statului este angajată pentru « orice deficiență caracterizată printr-un fapt sau o serie de fapte traducând inaptitudinea serviciului public al justiției de a-și îndeplini misiunea cu care a fost investit ».
- ⁸⁰ Consiliul de Stat, hotărârea din 29 decembrie 1978, în A.J.D.A. nr. 11/1979, p. 45, cu notă de M. Lombard.
- ⁸¹ Asupra acestei chestiuni și pentru reperele jurisprudențiale amintite aici, a se vedea J. Andriantsimbazovina, *Délai raisonnable du procès, recours effectif ou déni de justice?*, în Rev. Fr. Dr. Adm. 2003, p. 85-99.

- ⁸² Consiliul de Stat, hotărârea din 28 iunie 2002, *Garde des Sceaux, ministre de la Justice c. Magiera*, în A.J.D.A. 2002, p. 596, cu notă de F. Donnat și D. Casas.
- ⁸³ Decizia din 12 iunie 2001.
- ⁸⁴ Hotărârea din 9 iulie 2002, par. 44.
- ⁸⁵ Hotărârea din 21 octombrie 2003, *Broca și Texier-Micault c. Franța*. Curtea Europeană a precizat că “remediul are un grad suficient de certitudine nu numai în teorie, ci și în practică”. De remarcat că anterior hotărârii Consiliului de Stat din 28 iunie 2002, Curtea a apreciat că “nu există jurisprudență internă care să demonstreze eficacitatea recursului” (Hotărârea din 26 martie 2002, *Lutz c. Franța*), deși Guvernul francez prezentase hotărârea Curții administrative de apel din 11 iulie 2001 din Paris în cauza *Magiera*.
- ⁸⁶ Pentru o prezentare a acestora, a se vedea și O. Guillamont, Fl. Bien, *La Cour européenne des droits de l’homme et le chapeau magique ...*, în Rev. Univ. Dr. Hom. 2003, vol. 15, p. 419-420.
- ⁸⁷ Hotărârea din 8 iunie 2006, în special par. 106 - 108. Trebuie remarcat că anterior pronunțării hotărârii în afacerea *Kudla*, Comisia a apreciat că recursul constituțional german era efectiv (de pildă, prin Decizia Comisiei din 7 octombrie 1980, *X. c. Germania*).
- ⁸⁸ Curtea s-a pronunțat în același sens prin Hotărârea din 11 ianuarie 2007, *Herbst c. Germania*, par. 61-67 și Hotărârea din 13 noiembrie 2008, *Ommmer (nr. 2) c. Germania*, par. 56 - 61. Trebuie remarcat faptul că în această din urmă afacere Curtea a reținut și faptul că o acțiune în răspundere civilă delictuală împotriva Statului nu constituia de asemenea un remediu efectiv (a se vedea în special par. 62 - 63).
- ⁸⁹ Hotărârea din 31 iulie 2003, *Herbolzheimer c. Germania*, par. 38; Decizia din 16 septembrie 2004, *Grässer c. Germania*.
- ⁹⁰ Hotărârea din 22 ianuarie 2009.
- ⁹¹ Hotărârea din 2 septembrie 2010.
- ⁹² Hotărârea din 20 ianuarie 2011 în cauza *Kuhlen-Rafsandjani c. Germania* confirmă inexistența unor măsuri rapide adoptate de statul german urmare a hotărârii din cauza *Rumpf* (par. 92 - 93).
- ⁹³ Hotărârea din 27 septembrie 2005.
- ⁹⁴ În același sens, Hotărârea din 27 septembrie 2005, *“Iza” Ltd și Makrakhidze c. Georgia*, par. 48.
- ⁹⁵ Pentru detalii, Hotărârea din 10 februarie 2005, *Stamatos Karagiannis c. Grecia*, par. 22.
- ⁹⁶ De pildă, Hotărârea din 10 aprilie 2003, *Konti-Arvaniti c. Grecia*, par. 29; Hotărârea din 9 mai 2004, *Lalousi-Kotsovos*, par. 27; Hotărârea din 4 august 2005, *Vozinos c. Grecia*, par. 21; Hotărârea din 1 decembrie 2005, *Tsantiris c. Grecia*, par. 19; Hotărârea din 6 aprilie 2006, *Czatzibyros c. Grecia*, par. 26; Hotărârea din 14 decembrie 2006, *Aggelakou-Svarna c. Grecia*, par. 26; Hotărârea din 21 februarie 2008, *Kanellopoulos c. Grecia*, par. 33; Hotărârea din 3 iunie 2010, *Dimitras și alții c. Grecia*, par. 68.
- ⁹⁷ Hotărârea din 21 decembrie 2010.
- ⁹⁸ Hotărârea din 3 aprilie 2012, nedefinitivă.
- ⁹⁹ Hotărârea din 31 octombrie 2003.
- ¹⁰⁰ Hotărârea din 15 decembrie 2005.
- ¹⁰¹ Hotărârea din 10 septembrie 2010.
- ¹⁰² Pentru aceeași concluzie, se vedea și hotărârea din 8 decembrie 2011, *T.H. c. Irlanda*, par. 18 și 29.
- ¹⁰³ Hotărârea din 28 iulie 1999, prin care Curtea a apreciat că existența unor încălcări repetate ale dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil denotă existența unei “practici incompatibile cu Convenția”.
- ¹⁰⁴ Pentru detalii asupra procedurii italiene, a se vedea: S. Chiarloni (coordonator), *Misure accelerative e riparatorie contro l’irragionevole durata dei processi. Commento alla legge 24 marzo 2001*, “G. Giappichelli Editore”, Torino, 2002, passim; N. Picardi (coordonator), *Codice di procedura civile*, ediția a III-a, “Giuffrè Editore”, Milano, 2004, p. 2804-2844.
- ¹⁰⁵ Hotărârea din 6 septembrie 2001.

- ¹⁰⁶ Hotărârea din 27 martie 2003.
- ¹⁰⁷ Hotărârea din 24 iunie 2006, *Di Sante c. Italia*.
- ¹⁰⁸ Hotărârea din 29 martie 2006, par. 60.
- ¹⁰⁹ Hotărârea din 31 martie 2009.
- ¹¹⁰ În același sens, mai recent, a se vedea hotărârea din 6 martie 2012, *Gagliano Giorgi c. Italia*, par. 80.
- ¹¹¹ Hotărârea din 21 decembrie 2010.
- ¹¹² A se vedea în special par. 46 din hotărârea Curții.
- ¹¹³ Hotărârea din 27 iulie 2006.
- ¹¹⁴ Hotărârea din 13 iulie 2004. De asemenea, Hotărârea din 4 august 2005, *Dattel ș.a. c. Luxemburg*.
- ¹¹⁵ Hotărârea din 27 aprilie 2006.
- ¹¹⁶ Hotărârea din 11 februarie 2010.
- ¹¹⁷ A se vedea par. 50 din hotărârea Curții.
- ¹¹⁸ Decizia din 10 iunie 2004. Într-o altă cauză (Hotărârea din 4 iulie 2006, *Zarb c. Malta*), Curtea a apreciat că nemulțumirea reclamantului față de cuantumul despăgubirilor fixate nu conduce la ineficiența mecanismului național.
- ¹¹⁹ Hotărârea din 5 aprilie 2011, par. 67-69.
- ¹²⁰ Hotărârea din 8 martie 2011.
- ¹²¹ În același sens, Hotărârea din 21 septembrie 2010, *Mijušković c. Muntenegru*, par. 70 - 74.
- ¹²² Legea din 17 iunie 2004 prevede și posibilitatea reparării integrale a prejudiciului suferit ca urmare a depășirii termenului rezonabil, după finalizarea procedurii judiciare și în condițiile dreptului comun, posibilitate ușor de valorificat în ipoteza în care în cursul procedurii s-a obținut deja o decizie prin care se constată încălcarea regulii termenului rezonabil.
- ¹²³ De exemplu, Hotărârea din 11 iunie 2002, *Bukowski c. Polonia*.
- ¹²⁴ Hotărârile din 1 martie 2005 în cauzele *Michalak c. Polonia* și respectiv *Charzynski c. Polonia*. Întrucât legea din 2004 prevedea posibilitatea obținerii de compensații inclusiv pentru cauzele aflate pe rolul Curții Europene, dar care nu erau încă declarate admisibile, obligația parcurgerii procedurii interne a devenit evidentă (în acest sens, a se vedea de pildă Hotărârea din 28 martie 2006, *Kubicz c. Polonia*, par. 56 - 57).
- ¹²⁵ Pentru o aplicație, a se vedea Hotărârea din 22 august 2006, *Chyb c. Polonia*, par. 32-34).
- ¹²⁶ Hotărârea din 8 aprilie 2008.
- ¹²⁷ A se vedea Decizia din 27 martie 2003, *Paulino Tomás c. Portugalia*.
- ¹²⁸ Hotărârea din 2 decembrie 1999.
- ¹²⁹ Hotărârea din 10 iunie 2008.
- ¹³⁰ Trebuie observat că decizia Curții Supreme Administrative din 28 noiembrie 2007 a fost considerată drept conformă cu regulile impuse la nivel european, atât sub aspectul recunoașterii responsabilității statului pentru depășirea duratei rezonabile a procedurii, cât și sub aspectul despăgubirilor acordate (a se vedea Decizia din 16 decembrie 2008, *António Ferreira Machado și Felicidade Tomé Lourenço Machado c. Portugalia*).
- ¹³¹ Hotărârile ulterioare au confirmat această poziție a Curții [de pildă: Hotărârea din 13 aprilie 2010, *Ferreira Alves (nr. 6) c. Portugalia*, par. 44; Hotărârea din 12 aprilie 2011, *Domingues Loureiro și alții c. Portugalia*, par. 61]. Prin urmare, Guvernul portughez a preferat soluționarea pe cale amiabilă a plângerilor ajunse în atenția Curții (a se vedea deciziile de radiere de pe rol din 14 decembrie 2010 în cauza *António Luís Fonseca Mendes c. Portugalia* sau din 10 mai 2011 în afacerea *Jorge Emanuel Soares Coelho Pote și Carmen Sofia Prieto Gaspar Pote c. Portugalia*).
- ¹³² Hotărârea din 28 iulie 2009.
- ¹³³ Decizia din 24 ianuarie 2012, cererea nr. 44746/08.

- ¹³⁴ Hotărârea din 14 iulie 2004, par. 61-64.
- ¹³⁵ A se vedea, de pildă: Hotărârea din 29 iunie 2006, *Olshannikova c. Rusia*; Hotărârea din 9 martie 2006, *Menesheva c. Rusia*; Hotărârea din 22 ianuarie 2009, *Borzonov c. Rusia*.
- ¹³⁶ Hotărârea din 15 ianuarie 2009.
- ¹³⁷ A se vedea par. 125 - 146 din hotărârea Curții.
- ¹³⁸ Decizia din 23 septembrie 2010.
- ¹³⁹ Hotărârea din 9 octombrie 2007.
- ¹⁴⁰ Hotărârea din 10 iunie 2008.
- ¹⁴¹ Hotărârea din 1 decembrie 2009.
- ¹⁴² Pentru o evaluare a remediilor de factură constituțională la nivel european, a se vedea J.-F. Flauss, „Les Cours constitutionnelles et la règle du délai raisonnable: le contrôle de la Cour européenne des droits de l’homme”, în lucrarea *Mélanges à la mémoire de Louis Favoreu*, Edit. „Daloz”, Paris, 2006.
- ¹⁴³ A se vedea art. 127 din Constituția Slovaciei.
- ¹⁴⁴ Decizia din 22 octombrie 2002.
- ¹⁴⁵ Trebuie precizat faptul că anterior, tot în cadrul controlului admisibilității plângerilor, Curtea apreciasse că posibilitatea formulării unei acțiuni în despăgubiri pe temeiul Legea Responsabilității Statului din 1969 nu reprezenta un "remediu efectiv", datorită practicii judiciare defavorabile (Deciziile din 13 septembrie 2001, *J.K. c. Slovacia și Havala c. Slovacia*. Curtea s-a pronunțat de altfel în același sens și ulterior, prin Hotărârea în cauza *Čiz c. Slovacia* din 14 octombrie 2003, perioada în discuție fiind anterioară modificărilor constituționale ce au generat jurisprudența *Andrasik* (a se vedea par. 74 din hotărârea Curții), sau prin Hotărârea din 24 martie 2009 în cauza *Berkova c. Slovacia* (par. 185).
- ¹⁴⁶ Decizia din 10 decembrie 2002, *Omasta c. Slovacia*.
- ¹⁴⁷ A se vedea Hotărârea din 22 august 2006, *Riškova c. Slovacia*, par. 89 și 100.
- ¹⁴⁸ Hotărârea din 27 iunie 2006.
- ¹⁴⁹ Hotărârea din 12 decembrie 2006.
- ¹⁵⁰ A se vedea par. 57 din hotărârea Curții.
- ¹⁵¹ Hotărârea din 12 decembrie 2006, în special par. 116 - 117. Lipsa unui "remediu efectiv" a fost reținută în legătură cu mai multe proceduri civile referitoare la divorț, custodia minorilor, obligația de întreținere și punerea în executare a hotărârilor judecătorești.
- ¹⁵² Decizia din 15 martie 2005, *Bako c. Slovacia*; Hotărârea din 20 iunie 2006, *Obluk c. Slovacia*, par. 60 - 62.
- ¹⁵³ Decizia de admisibilitate din 3 martie 2009.
- ¹⁵⁴ Hotărârea din 15 februarie 2011.
- ¹⁵⁵ În același sens, Hotărârea din 11 ianuarie 2011, *Radvák and Radvákova c. Slovacia*, par. 38.
- ¹⁵⁶ Hotărârea din 9 februarie 2010.
- ¹⁵⁷ Pentru alte soluții similare, a se vedea Hotărârea din 30 noiembrie 2010, *Vrabec c. Slovacia*, par. 38; Hotărârea din 21 decembrie 2010, *Sirotnák c. Slovacia*, par. 49.
- ¹⁵⁸ Hotărârea din 6 octombrie 2005, în special par. 41 - 71.
- ¹⁵⁹ Curtea reținuse același lucru într-o cauză anterioară, *Belinger c. Slovenia*, Decizia asupra admisibilității din 2 octombrie 2001.
- ¹⁶⁰ În același sens, Hotărârea din 27 iulie 2006, *Mamic (2) c. Slovenia*, par. 39 - 42; Hotărârea din 8 februarie 2007, *Svarc și Kavnik c. Slovenia*, par. 34.
- ¹⁶¹ Hotărârea din 3 mai 2007.
- ¹⁶² Pentru soluții similare, a se vedea Hotărârea din 13 decembrie 2007, *Šakanovič c. Slovenia*, par. 43 sau Hotărârea din 12 mai 2009, *Korelc c. Slovenia*, par. 68-69.
- ¹⁶³ Pe aceeași linie de jurisprudență, în cauzele ulterioare, Curtea a respins ca inadmisibile plângerile ce vizau încălcarea art. 13 din Convenție, în cazul în care reclamanții nu utilizaseră noile remedii interne (de pildă, Decizia din 18 octombrie 2007, *Zunič c. Slovenia*; Decizia din 24 iunie 2010, *Milena Lazar și alții c. Slovenia*).

- ¹⁶⁴ Hotărârea din 19 octombrie 2010.
- ¹⁶⁵ Pentru detalii asupra recursului *d'amparo*, a se vedea A.L. Alonso de Antonio, J.A. Alonso de Antonio, *Derecho Constitucional Español*, tercera edición, "Editorial Universitas", Madrid, 2002, p. 281-292.
- ¹⁶⁶ Decizia asupra admisibilității din 5 octombrie 1999. Soluția a fost confirmată prin Decizia de admisibilitate din 8 octombrie 2002 în afacerea *Fernandez Molina Gonzalez și alții c. Spania*.
- ¹⁶⁷ A se vedea par. 154 *in fine* din hotărârea Curții.
- ¹⁶⁸ Pentru un exemplu mai recent, a se vedea Decizia din 18 octombrie 2011, afacerea *Prado Bugallo c. Spania*.
- ¹⁶⁹ Decizia din 28 ianuarie 2003, afacerea *Caldas Ramirez de Arellano c. Spania*.
- ¹⁷⁰ Spre exemplu: Hotărârea din 22 decembrie 2005, în cauza *Tendik și alții c. Turcia*, par. 34 - 39; Hotărârea din 21 februarie 2006, *Tüzel c. Turcia*, par. 23; Hotărârea din 30 mai 2006, *Ebru et Tayfun Engin Çolak c. Turcia*, par. 107.
- ¹⁷¹ Hotărârea din 13 octombrie 2009.
- ¹⁷² De pildă, Hotărârea din 6 decembrie 2011, *Cengiz Kiliç c. Turcia*, par. 153.
- ¹⁷³ Hotărârea din 20 martie 2012.
- ¹⁷⁴ Hotărârea din 30 martie 2004.
- ¹⁷⁵ A se vedea par. 61 - 67 din hotărârea Curții.
- ¹⁷⁶ Hotărârea din 3 mai 2005.
- ¹⁷⁷ Hotărârea din 29 noiembrie 2005, *Cherginets c. Ucraina*, par. 21 - 27; Hotărârea din 18 iulie 2006, *Efimenko c. Ucraina*, par. 64; Hotărârea din 12 martie 2009, *Vergelskyy c. Ucraina*, par. 126.
- ¹⁷⁸ Hotărârea din 31 ianuarie 2008.
- ¹⁷⁹ Hotărârea din 15 octombrie 2009.
- ¹⁸⁰ Hotărârea din 28 septembrie 2004, par. 26.
- ¹⁸¹ Decizia asupra admisibilității din 3 mai 2001, *Erdös c. Ungaria*.
- ¹⁸² Decizia din 19 mai 2002.
- ¹⁸³ Decizia din 12 martie 2002. În același sens, a se vedea și Hotărârea din 23 octombrie 2007, *Ágnes Kovács c. Ungaria*, par. 21.
- ¹⁸⁴ De altfel, acest stat liliputan a înregistrat doar două condamnări la Curte în toată istoria sa.
- ¹⁸⁵ Pentru unele detalii, a se vedea și Comisia de la Veneția, *Study on the Effectiveness of National Remedies in Respect of Excessive Length of Proceedings - Replies to the Questionnaire*, Strasbourg, 15 februarie 2007, *passim*.
- ¹⁸⁶ Ne referim aici în principal la hotărârea Curții de Justiție Europene din 17 decembrie 1998, în cauza C-185/95, *Baustahlgewebe GmbH c. Comisia*, publicată în Culegere 1998, p. I-8417, unde instanța comunitară a refuzat explicit să sancționeze depășirea termenului rezonabil în fața Tribunalului de primă instanță cu nulitatea procedurii (pentru detalii, a se vedea și Fr. Sudre, "La consécration du droit à un procès équitable garanti par l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme", în *Revue trimestrielle des droits de l'homme* 1999, p. 487-493). Soluția pare să fi fost adoptată și de unele instanțe franceze: Cour de cassation, Chambre criminelle, hotărârea din 26 septembrie 2001, în *Recueil Dalloz* 2002, p. 452.
- ¹⁸⁷ Decizia asupra admisibilității din 31 august 2004.
- ¹⁸⁸ Pentru o confirmare a faptului că durata procedurii este una rezonabilă în acest stat baltic, a se vedea de pildă Hotărârea din 29 aprilie 2003, *Mõtsnik c. Estonia*, par. 39 - 42.
- ¹⁸⁹ Hotărârea din 8 noiembrie 2007.
- ¹⁹⁰ Hotărârea din 29 ianuarie 2009.
- ¹⁹¹ Hotărârea din 8 noiembrie 2011.
- ¹⁹² A se vedea par. 62 - 66 din hotărârea Curții.
- ¹⁹³ Hotărârea din 4 februarie 2010.

¹⁹⁴ Hotărârea din 26 septembrie 2001, par. 27 - 28.

¹⁹⁵ A se vedea, de pildă, Hotărârea din 17 ianuarie 2008, *A. și E. Riis c. Norvegia* (nr. 2), par. 34.

¹⁹⁶ Hotărârea din 14 iunie 2004, par. 48.

¹⁹⁷ În același sens, Hotărârea din 8 iunie 2006, *Lehtinen (2) c. Finlanda*, par. 46.

¹⁹⁸ Decizia asupra admisibilității din 9 decembrie 2008, *Jussi Uoti c. Finlanda*.

¹⁹⁹ Hotărârea din 24 februarie 2009, *Jaanti c. Finlanda*, par. 21 - 26.

²⁰⁰ R. Chiriță, op.cit., vol. I, p. 374 și bibliografia acolo indicată.

²⁰¹ Trebuie observat totuși că în privința Olandei nu există practic o jurisprudență a Curții Europene referitoare la încălcarea art. 13 din Convenție.

²⁰² Decizia din 9 martie 2000.

²⁰³ Decizia din 21 iunie 2005.

²⁰⁴ Pentru unele situații în care s-a constatat o încălcare a duratei rezonabile a procedurii, a se vedea: Hotărârea din 17 decembrie 2002, *Mitchell și Holloway c. Regatul Unit*, par. 58; Hotărârea din 20 iunie 2004, *Eastaway c. Regatul Unit*, par. 56; Hotărârea din 16 noiembrie 2004, *Massey c. Regatul Unit*, par. 26 - 27.

²⁰⁵ Hotărârea din 16 iunie 2009.

²⁰⁶ Hotărârea din 24 februarie 2009.

²⁰⁷ Hotărârea din 7 aprilie 2009.

²⁰⁸ Hotărârea din 6 aprilie 2010.